

Third Semester Kashmiri Literature

زبان تھے با وظہ (جلد ۲)
 سیمسٹر ترڑتے

(Zabaan Te Bawath III Semester)

Prepared by: Dr Sakhi Sardar
Assistant Professor (KCF) - Department of English
(Ph.D, M.Phil, NET, M.Ed & Da.I.C.P.)
Cell No: 7006966578
Email: Irfankr@rediffmail.com

For All Degree Colleges in J&K

سیمسٹر ترڑتے
 ملکہ بیوی کے دن
 عصیتیں
 حکوماتیہ بیوی
 (حضرت شیخ العالی)

زبان تھے باوتحہ

تجربہ پورتھے پزندہ پاٹھو باوتحہ یہ صن وائل کی چھ اندہ وندہ بار دیوال آمتر زبان چھے آدمس وقت کا رنج

تو نبور ہن لاگان:

نے چھ لفظن تیتھے ہی شوخ قدم نے چھ معنے تیتھے کنٹر ڈھالے ٹلان
بندہ کتھے کنٹر میاں بن مصعرن مژہ بیسے چون رسیل رفتار متیو
غالبین چھ امہ مشکلک باس یہ ونتحہ دیشمت زی:

ہجوم فکر سے دل مثلِ موج لرزے ہے

کہ شیشه نازک صہبا ہے آگپنہ گداز

کا نہہ خیال، احساس یا تجربہ ہیتھر یوتاہ فطری طریقہ بیان کرنے پیچہ تیوتاہ روزِ جان۔ کپس سُند خیال چھ
زیشا عرضہ ہندہ ووندہ مزگ کو شعر تھے پاٹھو نہر نیرن تیتھے پاٹھو کنہ گلس پئن نیران چھ۔ یو ہے نو کتھے چھ غالب
پنیس خاص انداز مژہ تیتھے پاٹھو باووان:

جوہر آئینہ فر سخن، موئے دماغ!

عرضِ حرست، پس زانوئے تامل تا چند

یعنے مضمون تھے چھ سانہ شعر ک ارمان تھے حرست، پوز حسرت کہ اظہار باوتحہ کیا زمکر ز سونچے کس
کو ٹھس ہونجہ دیتھ؟ شعر شونچن گو و حسرت چھ کتھ سوچ سوچ کرنہ۔ اس کوئے ترا و ویہ سونچک تکلف تھے باو و پن
حرست بنے پھر ک پاٹھو۔ تھے زان گو و شاعری اسی تن یا عام کتھ باوتحہ، اظہار کہ فطری طور طریقہ تھے تمہ کہ بنے
پھر ک کبر پراویہ باوتحہ پکن پوان، تمیک بس تھے چھ ضروری۔ حالی مبن چھے کیٹھے نے تھے پھر ہن صاف گرہڑ ز
یس شعر پنیہ چھکیرے سو (Ultimate) صورہ کنٹر تور پی ڈزی نہ ہند نتھے باسان چھ سہ چھ بسا اوقات زبردس
تخیل کاری تھے مخنثہ ہند حاصل آسان۔ غالبین ون چھ زیشا عرضہ ڈا گلو ڈپنیک پروان نشی آسان۔ توے تھے سپد
مکن زکولر ج نہ اکہ ڈھوچ گلبے خان، نظمہ ہند پوت آنگن تچھان کھانا آپہ روڈ ٹو زینڈو (Road To
(Zanado) ہش خنیم کتاب لکھنے۔ ڈلیل چھے یہ زیتھے پاٹھو کا نہہ زبان پچھنڑا کھ سبھی پچھد کلچرل واقعہ آسان
چھ، تھے پاٹھو چھے سوزبان کا نہہ غار معمولی تھے غار رسمی خیال تھے احساس، تجربہ تھے دیدا گئی (Vision) بیان

کرنے پاچھوڑتا ورنہ اکھ سر سا وہ نفسیائی تھے سماجی عمل آسان۔

انجپل چھنے ونان ز ابتداء اوس (گُن موجود) لفظ، تے قرآن چھنے ونان و عَلَمَ ادَمَ الْأَسْمَاءَ (تے ہیچھنے نو اسہ آدم ناو)۔ یکونور آنی اظہار و موجوب ہے و چھوتے یہ زان چھنے زیاد کریو ٹھنے لفظوتے ناو و بیوں چھنے یی خے گنے چیز ک وجود۔ لفظ چھنے اکھ تیتح استعار یس پانے مستار لئے تے چھنے مستعار منہ تھے۔ شیکسپیر ان چھنے شاعر عرس تعریف یتھ پا تھو گرہ ز سہ چھنہ ہوا یہ کیشہن (Airy Nothings) اکھ مقامی مسکن تے اکھنا و عطا کران،۔ امہ انہا ہرگاہ اسر زبانہ ہندیہ کا جرمانا چھنے تیله گٹھنے پہ لسلیم کرن مژتھ کرتچھر باسُن ز گنہ زبانہ عستہ یو تاہ پڑون تے سون و اٹھ اسہ آسہ سوزبان ہیکیہ سا نہ بآپھے باؤڑ ہند تیوئے موزون تے موثر ذریعہ ہنچھے۔ بلکہ و نو تھ پاٹھر ز تی زبانہ ہندیہ ذریعہ ہیکو اسر پن پان تے دنیا و ما فیہا زیاد رتی پاٹھر ڈھاند تھ لیتھ۔ لفظس علامت ونگ مطلب چھنے پتے یوت آسان ز کا نہ کا خاص لفظ چھنے گنہ خاص چیز ک کا نہ کا شیخھ اشارہ آسان ز یا پاری کن و دوت چیز برٹھ کن تے یا پاری کن مولکیہ تمہ پچ افادیتے۔ نہ پتے یوت چھنے بلکہ چھنے مطلب یتھ ز تمہ لفظہ و راے چھنے تمہ چیز ک وجودے خطرس مژر بہنے یوان۔ توے تے چھنے زان و اکھ سر دیس، افتابس تے خورشیدس گنے چیز زانان تے نہ چھ ہم معنے لفظن ہند و جو لسلیم کران۔ لفظن ہند پہ علامتی کردار بیلہ ذیہنس مژر و ز تیله تیز زبانہ ہنڑ آرکی ٹاپیل اہمیت ہند احساس تھے، تے پہ چھ موبینے ز آرکی ٹاپن عستہ یس اسہ و اٹھ چھنے تھ یو تا سپر و سعیت تے وسواری مادری زبان بخشان روزان چھنے دو یم پیچہ کا نہ کا تھے زبان ہیکیہ نہ تیوٹ گر تھ۔ یہ چھنے کا نہ کا نگہ منگہ قصاہ ز پا غم بر و علاوہ چھنے دنیہ یہکین سارے نے بڈن تے بہلہ پاچہ شاعر نے مفکر نپنی مادری زبان باؤڑ ہند بہترین و سپلیہ باسے ہر۔

مادری زبان مژر کیا تھے کمہ گاچھ چھنے خیال ک عمل (Process) پر تھان پکان تھے ہیکو غالباً نہ اکہ شعر کہ

مدت تھ سمجھھ:

آتے ہیں غیب سے یہ مضامیں خیال میں
غالب صریر خامہ نوائے سروش ہے
واقعاتی علم، چشم دید مشاہد تے خارجی مطالعہ یہنڑ اہمیت کس کر نکار۔ عام زندگیہ تے عام قسمیہ کمیں تحریرین
مژر چھنے اصلی یئے چیز خیالہ کس دل دس کھو رکران تے سماجی تبدیلیہ چھنے تھنے پہوان، اما پاڑے
نظرارہ دیگرد دل خونین نفس دگر
آئئیہ دیکھے، جوہر برگ حنا نہ مانگ

غائبین یتھے چیزس ”مضامین“ و نمٹ پھٹ سہ چیز بیلیہ ترے پو ان چھٹیلے چھٹ پو ان از غائب۔ بقول رسل

میر

انہ گٹھے و نہ نہم نہ کتھے لال فروشن

اتھا انہ گلٹس و نہ تو تل شعور تے لا شعور تے مطلب دزاویہ ز تخلیقی نوعیہ ہند خیال یں آسان چھٹ تکمیہ کہ وجودس پنگ تے نوائے سروش ہنڑ کتھے ہنڑ تلہ ترے او پراونگ عمل چھٹ اتحدر عالم گابس مژر یعنے تخلیق کارے سندس لاشعورس مژر پر تھان تے پتھے چھٹ قلمیہ کہ ڈریعہ کاغذ صفس پڑھ و سان تے پنہ تکمیلک بندوبس کران۔ یتھے کنی سد رے مژپ مونجھیہ ہام ہتھ حسٹن چھنے سد رہتھ راؤ دی متنب ہنڑ کام بلکہ سد رے زاویہ نگن ہند کارنا میہ، یتھے پاٹھک ہیکیہ نہ عالم گا ہک مضمون سوزبان پزئنہ پاٹھک باویکھ یوسہ نہ باون والکے سندس لاشعورس مژر استھ بستھ تے سنتھ شر پتھ آسہ۔ یہ فرض ہے ہیکیہ احسن پاٹھک انجام ارتھ تے مادری زبانے۔ لہذا باسہ نہ شاید یہ ون غلط خیالک عمل ہیکیہ مادری زبان مژپے پن فطری ارتقاء لیتھ تے اکھ پور پور زندگی پڑا ویتھ۔ مثالیہ موکھ پر ک تو کہ کشیر ہندی تم فارسی یا اردو شاعر یعنی مجھے زیو کا شر زبان آسہ روزہ مژہ تے اتحدر خیالس سپ تو شیق۔ تھیبن شاعر نش چھنے تحریک تے تمہے کہ اظہار ک حال ڈیشٹھ اکثر سو کیفیت ٹپس پو ان یتھ کن غائبین بُت طنار بہ آغوش رقب، و نتھ اشارے کو رمٹ پھٹ۔

غائر مادری زبان مژپ لکھنس چھ عموم من اکھ شل نیران ز ون وول چھ پنہ تھر کہن تے احساہ کہن سیہ رن و اتنے بجا یہ پنیس ڈریعہ اظہار متعلق کا نشس (Conscious) سپ ان تے چھ اد ز آرتھ یا از از پاٹھک پتھے جکھان روزان یتھ زن دنیا ہس ہا ویتھ دیہ ہے ز تھ کوتاہ کاپہ چھ سہ اکتسابی ذریعہ او نمٹ۔ غنی کا شیری سند فارسی دیوان چھ امہ ٹیٹھ پزر ک ائنپنے۔ میانہ خیالہ چھ غنی سندس آر ٹفشن آسن سارے کھوتے بو ڈ سبب یو ہے رو دمٹ تے واقعہ چھ یہ ز غنی چھنے اتحضمنس مژر کا نہہ الگاے (Exception)۔ موجود دو رس مژر یبو کا شر پو اردو زبان پنہ شعر باوڑ ہند و سپلہ بنو پنج کوشش اگر تمن نش تے چھ امہ گاچہ زبان نسبت کا نشس سپ پنج کیفیت لبیہ یوان۔ کا نسہ نش کم کا نسہ نش ڈر۔ مادری زبان مژر بولنے یا لکھنے وی چھ امہ قسمیہ کہ ہا باؤ ک کے پہن خطر روزان تکنیا ز امہ زبان چھ شعوری سو تھر پڑھ لا شعوری سبیرن تام مول ڈر متر آسان۔ اسہ سارے ہند تل شعور چھ پنین خابن مژر یسلہ پاٹھک مادری زبانے ورتاوان تے ظاہر چھ ز تل شعورس یا لاشعورس چھنے ہا و خوش کران۔

مادری تے غائر مادری زبان مژر خیال کہ عملک چھ پھیر ہیکیہ پیہ ہن واضح سپ تھ ہر گاہ کیفیت ن تھیں

قلمکارن ہند مطالعہ کرنے پر یہ بیو زن دو شوٹ قسمیہ چن زبان مثر باڑھ پہنچ کوشش کر ہڑ آسیہ۔ مثالاً پاٹھو کو کشیر ہندی غلام رسول نازکی، حامدی کاشمیری تھے قاضی غلام محمد۔ یہم تریشوے رؤ دک سارِ واؤنسیہ اردو پاٹھو شعر ونان تھے بظاہر رتے ونان۔ مگر یہ موتیشوے پر چھے مثری مثری پنڈ ماجہ زو کا شرز بان تھے پنہ باڑھ ہند ذریعہ بناؤنچ کوشش کر ہڑ۔ یوسپہ زن زیر بحث موضوع کس گا شس تل توجہ طلب تھے معنے خیز بناں چھے۔ تریشوے پر چھے کا شرس مثر کیفہن ترھن تخلیق ن زنم دیتمت (خاص کرتھنا زکیین رباء علیکھ تھے قاضی یمن غزل و تھھ) یعنی بروفہہ کسہ پہند بیشتر اردو کلامہ چھتیو مٹ بسان چھی یس لکھاں لکھاں نازکی پڈیو ووتہ حامدی یس نش زیاد شدید پاٹھو بسان۔ ظاہر اونکر ز قاضی سند بیشتر اردو کلامہ چھ طنزی تھے مزا جی یہی زن کا شرک پاٹھو وسہہ ہڑ پہنچ اکثر نظمیہ تھے غزلہ "سبخید" چھ۔ یعنی تھبین ہوں اکثر کا شرکن اردو گوشائی عن ہند اردو کلامہ پر تھ پھے نکتھ بروفہہ گن یوان: یا چھ تقلید نتھ لفظہ معنے کہ تخلیقی گن پر ج وہ شے یا تمیگ ملے ن آسُن۔ حالانکہ یئے لکھ یہی پنہ مادری زبان مثر (پور مہور ن آستھ نتھ) کیفہ ونان چھ یہندس کلامس مثر چھ فکر تھے احساس کہ گن پر کر تھ تخلیقی تو انہی پہندی امکان پر بذعنی ہوان۔ اما یعنی حقائقن ہندس گا شس تل ہسکو نایہ پنج کڈتھ ز تخلیقی اظہار چھ کوششیہ مثر چھ غار مادری زبان ہند ورتاوا کثر صورثن مثر ذاتی تھ انفرادی صلاحیت ہند گاٹک سبب بنا۔ مادری زبان مثر کتھ گن چھ خیال گ عمل پنہس فطری ارتقا ہس واتان تھ پور زندگی پراوان تھ گشھ ہنا مزید وہ شے سپڈ ن۔ یہ چھ ساری زانان ز غالبس اس مادری زبان اردو نہ ز فارسی، یا اقبال اس مادری زبان پنجابی نہ ز اردو یا فارسی۔ اما پور زامہ با وجود چھ غائب فارسیں مثر تھ اقبالن اردوں مثر واریاہ تھد پاچھ شعر و نہ متر۔ تھ زن گولکو چھ غار مادری زبان مثر تھ تخلیقی کمال ہو و مٹ۔ یتھ یعنی ٹاکر ہقیقہن بروفہہ کنہ سون بیانی خیال بطل باسہ تو کر چھ ضروری بسان ز زبان ہندس معاہل مثر کرو اسی "مادری" تھ "غار مادری" ہوں و نہیں (Expressions) پھ و اپ سوچ۔ ہرگاہ اسی پن بحث حد رٹنے موکھ زبان ہنچر آرکی ٹامپل حیثیت تھ اہمیت ملے نظر انداز تھ کرو تو تھ چھنے یہ مانس چارے ز زبان چھے اکھلچرل واقعہ (Cultural Fact) تھ زبان ہنچنگ سلسلہ چھ زینے گر پٹھ مرن و ز تام چلے ون روزان۔ شری سپڑ زندگیہ ہند ڈسلاچ چھے آواز، آواز چھے لفظ بناں تھ لفظ زبان۔ چنانچہ پیشرسی، تو اثر تھ ہمیشہ گیہ ہنچر یئے خصوصیہ چھے گنہ زبان ہنچر شری سپڑ مادری زبان یعنے باڑھ ہند سارے کھوتھ فطری، نکھ، سہل تھ موثر ذریعہ بناؤان، تھ یہمہ نے خصوصیہن ہنچر کی بیشی چھے بیین زبانن تپنڈ خاڑپ کم یا زیاد اجنبی بناؤان۔ زان وائل چھ زانان ز غالبہ نہ شخصیہ ہند قوام یہیہ حساب اردوں مثر نظر گذھان چھ فارسیں مثر چھنے تھے حساب لبنتے یوان۔ وجہ چھ توں۔ اردوں ستر اوس تھ تعلق زیاد پزوں، زیاد

متواً تر، زیاد شدید، تا ہم یُس کمال غالیب فارسیں مژہ حاصل کو رسمہ چھ اشارہ اشارہ یئمہ حقیقتہ ہند زاکھ اوس غالب غالب (دو سہ بجا یہ خود بد کتھ چھے) تے دو یم یہ زلو کچار پڑھ نے تے بالے پانے پڑھتا کہ مران و زن تمام اوس سہ دلے جائے فارسی ہچھ نچھ تے محسوس کرنے چہ کوششہ مژہ پتھے مس تے مکن۔ غالب ہے با پتھہ ہرگاہ کاشرس مژہ لکھن ممکن آہے تہ ستر غارِ معمولی شخصیت رینہنا ہے اتحہ زبان تر گنجہ نتھے گنجہ عنکو (یو دوے فارسی کی پاٹھو پتھے صورۂ مژہ تے آہے تہ سند پنہ ضمیر کہ آتش کدک گاٹھے یقینی)۔ پو زاردو اس چو عکھے تہ ستر مادری زبان تو کن پز بزلیو و تمہے گے قسمت۔ یہے کتھہ ہمکو یتھے پاٹھو تھے و تھے زفارسی پاٹھو شعر و تھکھو گھور غالیب فارسی زبان حدر وس بوش مگر تھے کوڑن پنس اندر مس نار پس سو تھجی گنڈ تھے! اتحہ و نو نے غالیب غلط روی، بلکہ مانون یہ تہ ستر اکھلچرل مجوری۔ اقبال اگر پنہ مادری زبان پنجابیں مژہ لکھ ہے تے ضروری اوس نے زتہ ستر پنجابی شاعری کیا آہے تہ ستر موجود اردو یا فارسی کھوتے زیاد جان۔ امیک دار مدار آہے پنجابی زبان مژہ موجود اظہار و بیان تھے تخلیق و تعبیر کن پوشید قوشن ہترز کی یا بیشی پڑھ۔ وہ گوویہ کتھہ چھے شپھے زاردو یا فارسی ہرگاہ اقباء غر مادری زبان آہے تیلہ آہے تمن ہند تخلیقی مرتبہ پیچے ہن بُلند تکنیا زتھھ صورۂ مژہ کر ہے سہ پنہ تھیڑہ ہترز باڑھیا و نویہ زپنہ دیدا گھی ہترز بازیابی خاطر پر تاو ہے سہ اردو یا فارسیکو لفظ تہند ہن سنہ کھوتے سنبن معنے یمن مژہ وسیع ترین احاسا سی علاقوتہ زتھھ کھوتے زتھھو خیالہ ہانکلو سان زن تھے شہہ رگہ پڑھ زانٹ زانٹ۔ تہ زن گوویکن زبان ہندس شدید ترین تخلیقی ورتاؤں نلہ ہے فائید۔ ترٹھھ صورۂ مژہ چھ شاعر پسز زبان تھے تہند خیال دو شوے اکس مشتر کے عملہ مژہ شرپک سپد تھا اکس نو حقیقتہ زنم دوان، اکھ ترٹھھ حقیقت ز تھن تھے ہمکون پو زبا و نہ یہ نہ۔ احسا سہ کن سترن مژہ چھنے خیال بیان کرنے یوت کافی آسان۔ امیک پھاٹھجھارتہ چھ لازم سپدان تے سیزے کتھا چھے نیہ پھاٹھجھار پراؤن ہیکھ تھکھ زبان مژہ زیاد ممکن سپد تھیمہ کہ ڈر ون وائی سند شعور، تل شعور تے لا شعور پھاٹھلہ پتھر آسن۔

وہ گووسا زینگار و ز قیامت قامن ہند تھو دو تھخ کیفیت سپر اشارن ہترز بر کش بد ارتے سپر تھج ٹھیک ٹھیک باو تھے یا تھج پو رپو رو بھئے چھنے ممکن۔ زبان اس مادری یا غار مادری خیال لگ عمل چھنے اتحہ معنیں مژہ زانہہ تے پانس تکمیل ہبکان گر تھے۔ بقول غالب

شوخی اظہار غیر از وحشت مجنون نہیں
لیلی معنی اسد، محمل نشپن راز ہے

زبان: اکھ تعارف۔

زبان چھے تمدن سمن تے قاعدن ہند ناویموم طابق اُس لوکچ آواز رلاؤ تھ لفظ چھ بناوان تے لفظ رلاؤ تھ جملہ چھ بناوان۔ زبان چھے آوازن، لفظن تے جملن ہند بن رشتن ہند نظام۔ زبان چھے باؤثر ہند اکھ سہ انسانی نظام یتھ اندر آوازن، جسمانی حرکشن تے تحریری علامژن ہند استعمال گر تھ احساس، جذبہ تے خیال باقی لوکن تام و اتناونے یوان چھ۔ یہ چھے خیالات، جذبات تے خواہشات ظاہر کرنگ اکھ خالص انسانی تے غارجبلی طریقہ یتھ اندر علامژن ہند رضا کارانہ استعمال سپدان چھ۔

فرڈینینڈ ڈی سوسر (Ferdinand De Saussure) کتابہ

مژر زبانہ متعلق ونان ز پہ چھے دون سو تھرں پٹھ وجود تھاوان۔ یم ز سو تھری چھڑ صلاحیت یم انسانی اندر موجود چھے۔ یانے لینگ (Langue) تے پیروں (Parole)۔ لینگ چھ سہ زبان پچھنس ونان تے پیروں زبان ورتاوس۔ یانے انسانس چھے صلائیت ز سہ ہیکیہ گنہ سما جس مژر رو ز تھ سوزبان پچھتھ یوس تھ سما جس مژر ورتاونے یوان آسیہ تے پتھ ہیکیہ پنہ ضرورتے مطابق سو زبان مختلف موقعن پٹھ پانے تے ورتاؤ تھ۔

بڑو نہہ اوں زبان متعلق یہ غلط فہمی ز زبانن ہند نظام چھ اکھ فطری نظام۔ حقیقت چھے یہ ز زبانن ہند نظام چھنے فطری بلکہ جبری۔ جبری اوں موجوب تکباب ز چیز ن تے چیز ن ہند بن ناون یا نشان چھنے پانے والی کاٹھہ فطری رشتے بلکہ چھ چیز ن جبرن ناو دنے آئی۔ زبان چھ جملن مژر بولان تے جملہ چھ بناں لفظ رلاونے ستر۔ لفظن تے جملن چھ اندر ک معنے تے آسان تے باضے ورگے یا نیبری معنے تے۔ زبان چھ انسان تیلہ ورتاوان یتیلہ لس کاٹھہ مقصد

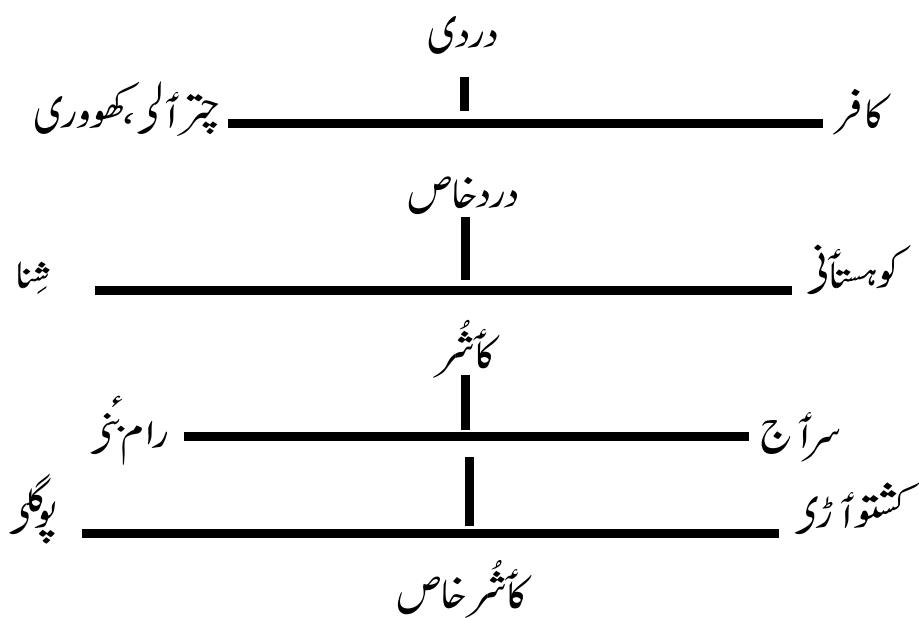
آسہ۔ زبان ورتاونگ ببا کھ مقصد چھ ادبی معنے پاؤ کرئی۔ شاعر تے ادبی چھ پنځی خیال، احساس، جذبہ، لول، نفر تھ، ژکھ، شادمانی، غم تصور تے تخیل کرنے کے غرض لفظن پنځی اندری معنے مژہ نہ برکد تھوڑی معنے ترتیب دوان۔ مثالے قولِ موالن، تشبیه، استعارن، علامشان تے بیتِ ولن پنځی آپی معنے دوان۔ ویٹھی پوٹھی پاٹھی چھ زبان ورتاونس ژور مقصد: اطلاع دین، فاصلہ دین، ادبی یا فنی معنے پاؤ کریں تے علم محفوظ تھاون۔

زبان تے اتحہ مختلف متعلق نظریہ۔

کاشر زبان چھ پن اکھ قدیم کالو آگر تے ہر گاہ اتحہ مختلف دورن مژو و پر زبان ہند اثر پیو و توپتے چھ اتحہ پن اکھ ساختیاً تی نظام تے پن اکھ گرا یم۔ کاشرس آگرس مختلف کو ر ساروے بزوٹھ اک کی یورپی محقق سرجارج ابراہیم گریسن تحقیق شروع تے پنځی کتابہ لنگوستک سروے آف انڈیا مژ کو رن اتحہ پیٹھ مدل بحث۔ تھی ہو و لفظن ہند ہشیر و رائے چھنے کاشرس سنسکریت تے باقی پزا کرتن عست کھنڑتے ہشیر۔ امیک جملت چھ مختلف تے ایک مصوتتے تے چھ مختلف۔ پنځی سہولیز بایپھ تھا تو تھی کاشر زبان اکس فرضی لسانی گروپس مژیتھی تھی نا و تھو دردی زبانے قبیلہ۔ دردی چھنے کاٹھہ لسانی اصطلاح بلکہ اکھ جغرافیاً می اصطلاح یمیک تعلق دردستانس عست آسہ۔ دردستان چھنے کاٹھہ سیاسی سرحد بلکہ تھ پہاڑی علاقس و نان یس ونکلن ہندستان، پاکستان تے افغانستان مژ شامل چھ۔ دردی زبان چھنے گشیر ہندس شما لس مژ ہونزاتے گمرا علاقس مژ بولنے یوان۔ گریسن نے مطابق چھ دردی زبان یورپی زبان عست خاندانی رشتہ تے سہ چھ کاشریک نسبی رشتہ تیخه کنی پیش کران۔

ہند یورپی

انڈک

گریسِن چھُ کشیر ہندگر آئی دردی زبانی ستر و اٹھ دیکھ بین دوں زبان درمیان رشتہ جوران تے ساختیاً مطالعہ تلے پہ کتھ ثابت کران ز کاٹشِر زبان چھنے گنہ ہندستائی زبانی ستر ساختیاً یا لسانی رشتہ۔ گریسنس ستر چھنے و نس تام کاٹھہ تے محقق اختلاف کران تے گریس سُشر تحقیق چھ و نستام مستند ماننے یوان۔

کاٹشِر زبان چھنے اکھ ہند آریائی زبان:

گریسنس نظریہس لر لوراوس بیا کھا کھا نظریہ قائم گومت ز کاٹشِر زبان چھنے باقی ہندستائی زبان ہندکی پاٹھ کھا کھا پزا کرت۔ پزا کرت چھ تمن زبان و نان یمپہ سنسکرت پٹھ و تلپڑ چھنے۔ امہ راپہ ہنز بُنیاد چھنے پہ ز پزا نہ کاٹشِر کی بیشتر لفظ چھ سنسکرت مؤل تھاوان۔ مثلن اکھشہ = اچھ، رکھشہ = راچھ، شرگال = شال، ہستہ = اٹھہ۔

کاٹشِر زبان چھنے ہند یورپی خاند اچھ اکھ بیون تے پدؤن زبان:

امہ نظریہ مطابق چھ کاٹشِر نہ ہند آریائی تے نہ دردی زبان ستر کاٹھہ نسبی رشتہ۔ پہ چھنے نہایت قدیم زبان۔ یمیک رشتہ گنہ مشرقی یورپی زبانہ ستر چھ۔ امہ نظر تچ بُنیاد چھنے پہ ز لفظن ہندس بُنیادس پٹھ ہیکیہ نہ گنہ زبانہ ہند نسبی رشتہ مشخص سپد تھ۔ تکباز زبان

ہندو لفظ چھ مسلسل بدلان روزان۔ زبانہ ہند اصل بنیاد چھ زبانہ ہند صوتیات تے ساخت۔ کاشرس مژر چھ پنداہ مصوتے یہ مژر چھ نہ (‘، آ) وراؤے پئیہ کاٹھہ تے مصوتے پڑا کرن تے دردی زبان مسٹر مشترک۔ امہ علاوہ چھ کاشرس مژر (ڑ)، (ڑھ) مصمتے یہ نہ پڑا کرن تے دردی زبان مسٹر رلان چھ۔ کاشرس مژر پھی نہ (بھ، دھ، ڈھ، جھ، گھ) مصمتے یہم سارے پڑا کرن تے دردی زبان مژر موجود چھ۔ کاشرس مژر چھ تالرن (Palatalization) سبھاہ غالب۔ کاشریگ مارفیمیات تے جملیات چھ پڑا کرت تے دردی زبانو نیشنے بلکل مختلف۔

س: کاشر زبانی ہند آگر کیا ہچھ تے امیگ آغاز کتھ پٹھر پٹھر سپد مت؟

ج: کاشر زبانی ہندس آگر متعلق چھے مختلف رای پیش کرنے آمڑ۔ پٹھر پٹھر پٹھر ہیکو یمن رائیں ہنز بُیاًز پٹھر ترین نظریں ہنز نشاندہی گرتھ۔ یہم پتھر پٹھر چھ:

ا: کاشر زبانی ہند آگر چھے ناگ زبان:

امہ نظریہ مطابق چھ کاشر زبانی ہند ابتدا کرن والے خود گشیر ہندو اولین بُسکین۔ ونہ پٹھر یوان نیگشیر ہندو اولین بُسکین چھ ناگ آسمت۔ اس طور مطابق اس وادی کشیر سبھاہ قدیم کالس مژرا کھ بو ڈسر۔ تھر مژر جلا د بونا ک دیوروزان اوس۔ پیہ دیواوس تھمن لوکن سخ تگ کران یہم اتھ سپر پٹھس پٹھر تھر رن روزان اسک۔ روایت چھے نیہن آجزی پٹھر کو د عبادتے دسیست کو ڈکشپ ریش امہ سر مژر آب تھ دیوا ومارنے۔ امہ پتھے بسا وکشپن پتھر وادی مژر لوکھ۔ بہر حال گشیر ہندو یہم آدن کالے بُسکین اسی ناگ تے یموے ترآ و پیتھے اکہ ذرخیز تھند تھ بُنیاد۔ امہ کتھے ہند اشار چھ پیند ہن ہنز کیہن مقدس کتابن مژر تھ میلان تے کاشرس بٹھ تھند میس مژر تھ۔ کیہنے عالم چھ ماناں ز کاشر زبانی ہندس ٹکس تل چھے

پہنچنے لوکن ہئر زبان۔ تھمن ہئندی کنچ سانہ از چہ کا شر زبانی مژتھو کیٹھہ لفظ بیمن ہئند ماخذ ناگن ہئر زبان چھنے۔ مثلن۔

کاشر	آسٹرک
وانگن	واتانگن
الابو	ال
تومل	تندولا
داں	دادینا

کاشر زبانی چھنے کیٹھہ صوتی تے نحوي خصوصیہ یم اتحا ندی پکھو پیٹھے گنه زبانی مژتھہ نہ۔

مثلن "ا، ا، او، او، ا، ا" مصوتتے۔ تھے پاٹھو چھنے کا شر زبانی منز جملس منز لفظ ترتیب تے اندی پنخھو زبان نش الگ۔ یم سائی چیز چھ ہاو ان ز کا شر زبانی چھنے پنزا کھ بنا دتے یہ بُنیاد چھنے ناگ قوچ زبان۔

وون گو وکشیر ہئندی او لین بُسکین اسیانگ کنہ نہ اتحہ متعلق کیٹھہ ون چھ مشکل۔

نیل مت پرانہ مطابق بسا وک پیٹھے کشپن "انسان"۔ سہ چھنے گنہ قومک ناو ہسو ان۔ امہ سبیہ ہیکھ یہ قیاس آرائی تے مستھ۔

۲: کاشر زبانی ہئند سنسکرتی آگر:

جارج ہمہر ہئند مطابق چھ کا شر زبانی ہئند آگر سنسکرت۔ حققن ہئر راء چھنے زیبلہ کشپ ریش ہسز و کوششو کنچ ییلہ پیٹھے آدمی بستی لج تھے زمانس مژرأ اس درس ہئند و ستانکو پاٹھو پیٹھے سنسکرت مروجہ، یتھ و قتس مسٹر مسٹر تبدیلی آیہ۔ پہ تبدیل شہزاد بنا بنتی پڑا کرت یوس تریمیہ صدی بکرمی تام مروجہ اس۔ پڑا کرت اس پری متنیں لیکھو متنیں ہئر زبان، ییلہ عام لوکو پیٹھے مسخ آگر۔ اتحا آو "اپ بھرمش" و نہ۔ یتھ پاٹھمہ شیمہ صدی تام کا شر زبانی ہئند رنگ کھوت۔

کاشر زبانی ہئند سنسکرتی آگرچ وکالت کران چھ ٹی این گنجوانان ز کا شر زبان چھنے

ہندوستانی چن میں سنسکرتی آگر چن زبان پہندس خاندان اس ستر شامل یمن مژ رچہ امدادی فعل چھ چنا چہ گھر آتی، آسامی تھے نیپالی بیتی زبان پہندی پاٹھ کا شریس مژ تھے رچہ امدادی فعل مختلف صورثن مژ استعمال سپداں۔ امہ سبیہ چھنے پہ زبان تھے ہندستانی زبانے۔ گنجو پہند مطالعہ چھنے کا شر زبان تھن آرین پہنڑ زبان یمو ہندوستانیس مژ ویدک تہذیب ترقی دیتھے یے آریہ آپتھے گشیر بسا کرنہ۔ بقولہ تہذیب چھنے سنسکرت زبان کا شر زبانی پہنڑ لفظ گٹھ تھے کا شر زبانی مژ رچہ بے شمار سنسکرت لفظ تھے سم تھے تد بھو صورت مژ۔

مگر یہ عالم کا شر زبانی ہند ماخذ سنسکرت ماناں چھ تم چھ یہ مشراداں ز کا نہہ زبان چھنے نہ گنہ زبانی مژ رے نیران۔ دو یہ اسی ہمیکو نہ سنسکرت واتھنے بز وہم گشیر ہند سہ ز یوٹھ تہذیبی دورگاں کھاتس ترا و تھ۔ کا شر زبان و تلنس مژ چھنے اتحہ سبھاہ اہمیت۔ دراصل چھ علمی ادبی تھے دربار کر زبان آسنے کنی کا شر زبانی پیٹھ امیک واریاہ اثر پیومت، یہمہ کنی کا شریس مژ واریاہ سنسکرت الفاظ و آرڈسپڈی متر چھ۔

۳: کا شر زبانی ہند دردی ماخذ:

گریسن چھ کا شر زبانی ہندوستانیکس شمال مغربی علاقہ گن بولن والین زبان پہندس خاندان اس ستر شامل کران۔ تھی چھ یمن زبان دردی ناو دیتمت۔ درد لفظ چھ قدمیم یہمیک ذکر پر انیں سنسکرت کتابن منزمیلان چھ۔ امہ لفظگ معنی چھ پہاڑ۔ پہاڑی علاقہ آسنے کنی چھ اتحہ دردستان و نان۔ ونی کیں چھ پہ سورے علاقہ ہندوستان، پاکستان، چین تھے افغانستان درمیان باگر تھے۔ قدمیم کتابن مژ چھ گنے گنہ اتحہ علاقہ مژ روزن والین پشاچ تھے و نہ آمٹ۔ پہ ریڈھ ناو چھ یمن ویدک آریو دیتمت۔ تم اسی یمن غار مذہب ماناں تکلیا زیم آسہ ہن نیو لے مازکھوان۔

جارج گریسن سند نظر یہ سمجھنے با پتھ چھ پہندیور پی آریائی لسانی خاندان اس انسی مژری

گرہن ضروری۔ محققن ہند کنی اُس آرپے قدیم زمانس مژکیسپین سو در بٹھس پیٹھ بساے کران۔ پیتھ پیٹھ یمن کینہ و وجہو کنی هجرت کرنی پیتھ۔ کینہ آرپی ڈلی یورپ گن یمن یورپی آرپی ونان چھ۔ یمو آرپی دیت پتہ یورپی زبان و تھ بو۔ کینہ آرپی دزایہ سندھ وادی۔ کنی گنگا یہ ہندس ماؤنس گن یمو ویدک تہذیب پوچھر دیت۔ یم محقق کاشر زبان سنسکرتی ماخذ مانان چھ تمدن ہندی کنی چھ یے ویدک آرپی پتھ کشیر آمیت۔ مگر گریس نہ رائے چھے اتین مختلف۔ تہندی کنی چھ کاشر زبانی ہند خاندانی رشتہ نہ ہندوستانی زبان سترتے نہ ایرانی زبان ستر۔ تہندی کنی چھے آگر پیٹھ درامتین آرین ہنز کینہ چھو کہ ہندوستان گرہنہ برکس ہندوکش بیتھ شمال مغربی پہاڑی علاقن گن آمیٹ۔ یمن دردی آرپی ونان چھ۔ یے دردی آرپی سپدی کشیر من: زتہ وارد۔ یمو ڈلر او پیٹکر اصل بسکین غیر ہونزا علاقن گن۔ دردی آرین ہنز زبانی چھ دردی زبانہ خاندان انان تے گریس چھ مانان ز کاشر زبان تے چھے اتحو خاندان من: ز شامل۔ سنسکت زبانی ستر کاشر زبانی ہندس ہشرس چھ سہ محض اثر مانان۔ گریس چھ دردی زبان ترین لجن من: زبان گران۔ یم چھے:

کافر   کھوار   شنا (در دخاصل)

بقول گریس چھے کاشر زبان در دزبان ہنز شنا لجھ نکھ۔ تکی چھ دوشون باہم مشترکہ لفظیات تہ بد کوڈمت۔ مثالے

شنا	کشمیری	کشمیری
مالو	مول	گاو
ہستو	ہوس	دنو
		داند

گریس پتھ کو ریسٹر ایہ ستر کینہ واختلاف تھ۔ مثمن مور گنسٹر ینن وون ز دردی زبانہ چھینہ الگ زبانی خاندان۔ تہندی کنی چھے دراکھ جغرافیائی اصطلاح نسلانی

اصطلاح۔ یُس کیشورں شمال مغربی ہند آرپائی پہاڑی زبان ہند باپتھ ورتاونہ یوان چھ۔ گریسن ته چھنہ پنہ لسانی بآگرنہ حتی ماناں بلکہ چھ وناں ز اتحہ متلق چھے مزید پچھے گنجائش۔ بہر حال کاشر زبان ہندس آگرس متلق دنه آمتیو یمو نظر یوسن: ز چھنہ کاٹھہ ته حتی۔ پر چھ پہ ز کاشر زبان ہنز آگر چھانڈ باپتھ چھ ونہ تحقیقی مادا نکو درواز ونہ ته یلے۔ س: کاشر زبان چھے اکھر لہ ملہ زبان۔ کتھ پاٹھو؟ بحث گرو۔

ج: گنہ ته زند زبان ہنز خصوصیت چھے ز اتحہ چھے دویوز بانوں ش لفظ پہہ اپنخ خوبی آسان۔ یہ خوبی چھے کاشر زبان مژر پتھ و تھ پیٹھ رؤزہ۔ کاشر زبان چھے اکھ قدیم زبان تھے پتھ کالہ پیٹھے چھ امہ مختلف زبان ہند اثر قبول گرتھ پنچ شناخت برقرار تھا وہ مہ۔ امہ زبان ہنز امتیازی خوبیہ و چھتھ چھ باسان ز دردی انہار پراویتہ بر فہمہ تھے چھے اچ بُنیادا سُمِر یا یتھ چھ ممکن ز پشاچن ہند یورینہ بر فہمہ تھے آسہ پیتھ اکھر لہ ملہ تہذیب۔ تھی چھ اڑی محقق پشاچن بر فہمہ پیٹکو بُسکین آسٹرک ماناں تھے کیٹھہ نیگر ایڈ تھے کینہ دراوڑ۔ بہر حال پیتھ مقامی زبان پیٹھ چھ دویمین زبان ہندی اثرات پشاچ دوڑ پیٹھے پیٹھے۔ از تھے چھ شنا تھے کاشر س مژر مُشر کے الفاظن ہند اکھ نمایاں ذخیر۔ مثلن:

شنا	کاشر	شنا	کاشر
نٹ	نڑھ	گو	گاو
کوم	کام	مالو	مول

یتھے پاٹھو چھ دوشونی زبان مژر دویہ کھوتھے زیاد قسمن ہند ک اشار پر ک ناوٹ۔ تھے دوشونی زبان مژر چھے کیٹھہ مُشر کے مصوتے آواز۔ کاشر تہذیب چھ پتھ کالہ پیٹھ اکھر لہ ملہ تہذیب رو دمٹ۔ یور چھ بیوں بیوں علاقو پیٹھ بیوں بیوں تہذیب ہند لوکھ آمتی۔ یمو یہ زبان تھے مُتاڑ گر مہ چھے۔ اکھ راپہ مطابق چھ یور قدیم زمانس مژر ملک شاء مکو لوکھ

آئتی۔ یہو یتھ کا شمر ناوڈیت۔ یعنی ملکہ شام ہیو ملک۔ یہتھ پچھ ونپے یوان ز قدیم زمانس منز پچھ یورا کھ عبر آن قبیلہ آمٹ یمن لوکن امس کش، ونان۔ کینہن ہنزراے پھنے ز کشیر منز پچھ تھن قبیلن ہندی لوکھتہ آبادیم اسرایلہ پیٹھ درایہ اما توھ راویھ و آن کشیر۔ مرؤم حاجی صابن پھنے عبر آن تہ کا شر زبانی باہم کینہن لفظن ہنز نشاندہی گرتھ کا شر زبانی پیٹھ عبر آن اثر ہاونج کوشش کر ہڑ۔ مثالے:

کا شر	عبرا ن	کا شر	عبرا ن
خ	د کہ	ہ سہ	د فہ
مالین	لول	مالون	لول
لاون	آل رو	یون	آ سیل

کینہن موحن ہنز راے پھنے ز سکندر ہند جملہ وقت آیہ کیٹھہ یہو دریم پتھ کشیر ہند ہن کینہن علاقن مژ بسیپہ۔ چناچہ کا شر زبانی مژ پچھ اکثر شخصی ناون مستو جو، احترامہ سببہ لگاویٹھے یوان۔ ونپے پچھ یوان ز پھنے پچھ یہو دی اثر۔ آرین ہندس کشیر روز و لکنس مستو آپہ کا شر زبان سنسکرت اثر تل۔ کا شر زبان پٹھ پچھ سنسکرتگ سون تہ گون اثر۔ امہ زبانی ہند و سپہ پچھ کا شر س مژ ویدک تہ پرا کرت الفاظ آئتی۔ چناچہ کشیر روز اسکس زٹھس مدت سنسکرت علم ادیک مرکز۔ بقولہ کہن یتھ آسکر واڑ تام کا شر بولان۔ امہ کنی اوں امہ زبانی ہند اثر کا شر س پٹھ پیون لازمی۔

کا شر زبانی مژ یم سنسکرت لفظ پچھ تھ ہیکو کھ دوں قسمن مژ بآگر تھ۔ ”ت سم“ تہ ”تد بھو“، ”ت سم“ پچھ تبدیلی روں لفظ تہ بھو پچھ تبدیل شد لفظ۔ ”ت سم“ لفظن مژ پچھ کا شر ہن بٹن ہندی مذہبیس مستو وابستہ لفظ۔ مثلو آتما، پر جا، پاٹھ، لکھشمی، پرمیشور بیت۔ تہ بھو لفظن مژ پچھ کیٹھہ بٹن مسامان مژ مشترکہ۔

مثلن:

سنسرکرت	کاٹشُر	سنسرکرت	کاٹشُر
بھار	بور	دھنور	دُتُر
دھن	دنے	رکتہ	رتح

سنسرکرت پڑھ یہم لفظ کا شریں مژ آمیز چھ تمن مژ چھ صوتیاتی تبدیلی ہندی کیئے
اصل تہ بِ کڈنے آمیز - مثلن کا شریں مژ سنسرکرتگ لفظک اُخري غارہ بکاری مصوتہ ہبکاری
بنان۔ مثالے:

سرپ	سرپھ	اٹھ	اٹھ
بعضے چھ ”ج“، یا ”چھ“، گڑھان تبدیل ”ز“، یا ”زھ“، ہس مژ مثالے:			
چتوار	ژور	چھایا	ژھائے
”ج“، ”چھ“ ”ز“، ہس مژ تہ ”ڈ“، ”چھ“ ”ز“، ہس من: زبدلان مثالے:			
زاں	پؤزا	جال	پؤجا
زء	دو	از	ادیہ
”ش“، ”چھ“ ”ہ“، ہس مژ تبدیل سپدان مثالے:			

شاک

ہاکھ

شوائھ

ہؤون

امہ علاوچھ کیئے بر فہمہ لگتے پوت لگتے کا شریں مژ سنسرکرتے پڑھ آمیز مثلن کو پوٹر،
کوسنگ، انگ ہیؤن۔

کا شریں زبان پڑھ سنسرکرت زبانی ہند اثر چھ نمایاں مثالہ چھ شتی کنٹھ تہ ل دید ہندس
کلامس مژ۔ اسلامک پر تو اگرچہ کشیر مژ محمد غزنوی سیندھ حملس دورانے پیومت اوں مگر
ژودا ہمہ صدی مژ آ و سادا تن ہند ڈسی یہ نو و مذهب یور صحی معنیس مژ۔ ژودا ہمہ صدی

پهندس سُتْمِس ڈپلس مژر یئیلہ حضرت امیر گبیر یورپنین ساٹھی یں عستو آپہ تمدن پېژ و تبلیغی کامیو عستو ووت اسلام وادی ہند ہن طرفاتن۔ سادا تو اون نه صرف پانس عستو وسط ایشائی تہذیب تے تمدن بُلکہ اُن تمو فارسی زبان ته۔ کاشر تہذیب آواسلام واتنه کہ برکتہ وسط ایشائی رنگس مژر یؤت رنگنہ ز گشیر آوایرانِ صغیر و ننہ۔ فارسی رو زامہ پتھے پیٹھے درباری زبان ته۔ آپہ درجہ رو داتھ چک، موغل، پڑھان تے سکھ دورس تام ته قائم۔ آپہ زبان اُس علمی زبان ته۔ چناچہ عربی زبان اُس مُسلمانش پېژ عربی زبان ته امہ سببہ آوا فارسی لفظس عستو عستو کاشر س مژر عربی لفظن ہند اکھنما یاں تعدادتہ۔ چناچہ ژو دا ہمہ صدی پتہ یوس تہذیبی تبدیلی گشیر منزرو نما سپر تمحہ عستو سپر زندگی ہند پرتھ کا نہہ گوشہ مُتاشر۔ غرض فارسی ته عربی زبان لفظ ہند ورتاوبنیو و دوہ دشچہ زندگی مژر ضروری۔

سِکھے شُد روشن

سِکھے شُد روشن مضمون چھو محمد یوسف یینگ صا بن ترتیب کو رمت۔ اتحہ مژر چھو تم پنڈ خیالات ہتھ کرنے باوان ز شیخ نور الدین عرف نہدریشی چھ کاشر راشی سلسلہ کو ٹھو ماں نہ آئت۔ تہند روحاںی کمالہ کرنے چھ پڑھ والو تم من شمس العارفین تے شیخ العالمہ سندھی خطاب دیتے امتر۔ پذر تھے چھ یی ز پنڈو نیک کرتو تو تھے بہلہ پایہ کارنامو کرنے چھ تم گشیر پڑھن خوبصورت ترہن روایتیں ہند نشان (Symbol) بنے امتر۔ پنہ مقبولیت کرنے چھ تم من علمدار کشمیر تھے ونہ یوان تے ٹزار اشیر یفہ چھے تہنڑ زیارت ہستے بدبو وری یو پڑھ عقیدت مندان ہند مرکز۔ نہدریو ش چھ کاشر زیو ہند بن گود نکین گونماں مژرا کھ تھے توے چھ یمن بعضے کاشر اد بک جد امجد تھے وناں۔ نہدریشس یم رنگارنگ امتیاز حاصل چھ تم من مژر چھ اکھ پتھے ز گشیر پہند تو ار بخہ کس اکس بدھ عجیب ز ماں مژر آو تہندس ناویں پڑھ سکھے جاری کرنا تھے یم سکھے چھ از تام پا تھان۔ یو دوے از کل چھ اسے صرف روپے سندھ کتھے ترزا موی سکھے اتحہ یوان مگر یہ کتھ چھنے محس قیاس ز تھے ز ماں کہ رواجہ موجود آپے یہندس ناویں پڑھ موہر (سو نہ سیز روپیہ) تھے بناو نہ۔

حضرت شیخ نور الدین سکن ہند ذکر چھ اسے ہے، آر، بی وائٹ ہیڈ سیز کتابہ شیخ نور الدین سکن ہند کتابہ مژر نظر A catalogue of Coins in the Panjab Museum گرہان۔ یہ کتاب گیپے ۱۹۳۳ء میں مژر شائع۔ امہ پتھے چھ صوفی محی الدین پنہ کتابہ مژر یمن ہند ذکر کران تھے اتھر عستی سرسری باو تھ کر تھ کیہنون تھن غلط فہمیں ہند آگر بنان یمو سانہن وار یہن تحقیق نگارن بزم دیٹھت چھ۔ صوفی چھ پنہ کتابہ مژر لاہور میوزیم مژر

موجود تھیں کیونکن ہند عکس چھاپ کو رہت۔ یمن مژرو پہ سند تھے سلک عکس تھے شامل چھٹی تھے ۲۲۳ گرام وزن چھٹ۔ صوفی سند بیان چھٹ ز افغان گورنر عطا محمد خان نیلہ لئکن ہنزہ دے تراۓ و چھٹ، تمگر ناؤ ۱۲۲۳-۱۲۲۵، ہجری مژر شیخ نور الدین سندس ناوں پڑھ سلکے۔ شاید چھٹ دنیا کس تو ارخیس مژر تم گوڈ نکو ولی (Saint) پہندس ناوں پڑھ ضرب چلاونے آؤ۔

ڈاکٹر صوفی چھٹ پور پڑھ تھا وان زیب سلکے اوس فقط شیخ نور الدین سندس ناوں پڑھے یوت کڈنے آمٹتھے توے چھٹ سہ سلکس پڑھ درج عبارتگ ترجمہ کرنے ویشیخ نور الدین سند نوالگ کڈان مگر مخدوم صائبس ناوں چھٹ انگریزی پڑھی مفہومس مژر ترجمہ کران۔ تمگر چھٹ یہیہ عبارتگ:

یا شاہ نور الدین یا مخدوم جہان

ترجمہ یہیہ آپ کو رہت:

"O, Shah Nur-ud-Din! O, Lord of the World"

یہ کتھ پھئے پانے ٹاکارے ز "مخدوم جہانس" "Lord of the World" ترجمہ گرتھ کتھ کنی چھٹ صوفی صائبس کھوند لو گمٹتھے تھے تھے ستر کتھ کنی چھٹ امہ عبارتگ مقصد مسخ گوئٹتھ تھے تقریباً اتحہ اسلامی زبانی مژر کفر چ ون گمراہ۔ خبرت کیا ز گوونے تھیس معنوی تضادس گن ظون۔

امہ پتھ چھٹ سہ یہیہ شعرک، یس بپس ٹتھرے سلکس پڑھ درج چھٹ ترجمہ کران:
سلکہ شد روشن ز شاہ نور الدین راجح از مخدوم قطب العارفین

"The Coin became bright through Shah Nur-ud-Din It
became current through the revered chief of the pious"

اتھ جایہ تے چھ مخدوم صائبس ناوں نظر انداز گر تھوڑی عبارت لفظی ترجمہ کو رمت تے اتحد گلٹے و آجھڑ - ہر گاہ تس پتاہ آسی ہے یہ زیپ سکھ چھ نور الدین تے مخدوم صائبس سرفو دس ناوں پیٹھ جاری گومت لس وسی ہے نے پڑھو نے ہر گز۔

عطاط محمد خان نس وقت مژر تیار سپدی مئتو کیشہ سکھ چھ ونی کبین لاہور میوزیم مژر موجود۔ یمن مژر صوفی سند ونی مطابق غالباً بن اکھسو نے سند سکھ تھے شامل چھ۔ سرینگر کس میوزیم مژر یم روپ سکھ موجود چھ تمدن پیٹھ چھ بالترتیب دویم، ترتیم تے ٹزو ریم سال جلوس درج۔ امہ علاوچھ بھور کویکشنس مژر روپ سند اکھ سکھ موجود یتھ پیٹھ پوٹھ یم سال جلوس درج چھ۔ امہ علاوچھ یمن دوشونی پیٹھ لکھتھ عبارت کر پڑھ۔

امہ سکھ کہ جاری گرہنے پتھ زن تے گوو سکن پیٹھ بادشاہو بدله روحاںی پیشوا ہن ہند ناو درج کر گل رواج۔ راجہ رنجیت سنگھ یس عطا محمد خان سندس وقت تاذ کا بلس باج تاران اوس گوو کا بلس باغی تے مہاراج یتھ کو ڈن پن سکھ۔ یہ سکھ یس عطا محمد خانس پتھ جاری گوو، چھ زن تے گشیر ہندس اتحد یادگار سکس بر و نہہ کنہ تھا تو تھ بناویہ آمٹ۔ البتہ چھ اتحد پیٹھ حضرت شیخ تے مخدوم حمزہ سند بدله گروناک تے گرو بند سنگھنی ناویکھنے آمٹ۔ سکھا شاہی ہند ضربک شعر چھ:

دیگ و تغ و فتح و نصرت بے درنگ یافت از ناک گرو بند سنگھ

ڈو گر مہارا جوتہ گر اتحد و تھ پردس تھپھھ۔ یمو تھ لیو کھنے یمن سکن پیٹھ پن ناو بلکہ لیو کھک اتحد پنین دیوتا ”سری رو گنا تھ سہاۓ“ تھ ”سری کیشو نا تھ سہاۓ“ سند ناو۔ مگر یمو گر پہ تبدیلی ز ”ضرب کشمیر“ کہ بدله لیو کھک ”ضرب سرینگر“ یس زن ہاوان چھ ز یم اس سرینگر متعدد ریاست جموں و کشمیر کا کھشہ زاناں۔ مگر گشیر اسی نے سارے ریاست

زانان۔ اُتھر و قس مژز سپد ڈوگری حرفن گو ڈنچے لٹھ سکن پڑھ کھسپے نک فخر حاصل۔ ”ضرب کشمیر“ یا ”ضرب سرینگر“، لیکھنگ پے سلسلہ رؤ د ۱۸۹۳ء تا ۱۸۹۴ء چلے ڈن۔ ییلہ مہراجہ پرتاپ سنگھن کر سیاسی دباوس تل انگریز نہ مژرا طاعت قبول تھے سکھ بناوٹ کرین موقوف۔

یو ہے وق گوو سہ ییلہ زان کشمیر مژرا انگریزی دربار کی تم سکھ راؤ تج گے۔ یم باقی ہندوستانہ خاطر پتیاراؤ سکریتی آئی۔ اتھ پڑھو چھنے تو ارتخان عچھن کھوڑ کیشہ تھے تھے ازتھ چھ کشمیر مژرا دلہ ہندو سکھ راؤ تج۔

۱: ڈاکٹر محی الدین صوفی چھ پنھ ”کشمیر“، ”مژرا“، ”ڈبل“، ”موہر ہند“ ذکر کران۔ اُتھ پڑھ شیخ نور الدین سند ناوکھنے اوس آمُت۔ تم چھنے و بشہنے کرمہ امامو ہر آسہ فقط سونے سپر روپیہ۔ (اشرفی.....نان، تم پھنے لا ہور عجائب گرس مژرامہ کہ آسہ پچ شہادت دیڑہ مژرا۔

۲: صوفین چھ لیو کھمٹ زمپر عزت اللہ سندس سفر نامہ "Traveles in Central Asia"

ییمیگ ترجمہ کیپن ہند رسنن کو رمٹ چھ، مژرا چھ امیگ ذکر، مگر من آپہ نہ ہو نہ پہ کتاب اتحہ۔ او کنہ ہسکہ نہ بہ و نتھ نیپہ چھاواٹ ہیڈ۔

۳: نور نامہ مطبوعہ ٹکچر اکادمی صفحہ: ۲۸، کاملن چھ ناوں پڑھ ضرب لکنگ محاور غلط و رتو و مٹ۔ امہ ستر چھ بے احتیاٹی ہند پہلو نیران۔ ییمیگ ہتھس اوس مقالس پڑھ ضرورت اوس نہ۔ اصل کا شر محاور چھ ”ضرب تراون“، کامس ہوس زبان دانس پڑھ غلطی گڑھنی پھنے حارت انگیز۔

۴: Hand Book of The Archaeological And Numismatic Sections of The S.P. Museum.

5: "Kashir" Vol.2, p:641-42, Published Panjab University Lahore.

۶: اُتھ عبارٹ کھنے نک ناو دیں چھ غلط، تکنیا ز پہ چھنے داتھ اندر کھنٹھ بلکہ چھ اب ارٹھ (Embossed) ہتھ کنیا از کل کیں والتہ ہن بن سکن آسان پھنے۔

کے منظوم عبارت یتھ مژر بادشاہ وقتی سند ناوی اوس موز وزن لکھنگ روانچھ
ہندوستانس مژر غائب بن مغل بادشاہ شروع کو رمت۔ مے یم سکہ در پٹھ گم تی پڑھ تو مژر چھ
اورنگ زیب سندس سکس پہ شعر لکھتھے

سکہ ز در جہاں چو بدر منیر شاہ اورنگ زیب، عالمگیر

گشیر مژر یم سکہ رام تج اسی تمن مژر چھ خاص پٹھ افغان وقتی کبن سکن پٹھ بدھ ز بر شعر
لکھتھے۔ مثلًا تیمور شاہ دُرانی سندس سکگ شعر چھ ع

چرخ مے آرد طلاء و فقرہ از خورشید دماہ تازند بر چھرہ نقش سکہ تیمور شاہ
بنیس افغان حکمران محمود شاہ دُرانی سندس سکہ (یمن شعرن اسی سکے ونان) چھ:

سکہ زد بر زرب تو فیق اللہ خسر و گیتی سنان محمود شاہ

دلہ پشند ہن پتی مین لو ر دستار بادشاہ ہن مژر فرخ سیر سندس سکس:

سکہ زدا فضل حق بر سیم وزر بادشاہ بحر و بر فرخ سیر

ٹائیہ ڈھان وون جعفر زملیئن:

سکہ زد بر شلغم و موگ و مطر بادشاہ بے بصر فرخ سیر

پہ بنتے پہ بادشہس رہ صحتہ زملیس آ و خوب مد ار کرنے۔

۸: تمگی سندی کیتھے سکہ چھ چورس۔ دپان یتیلہ تمگی پڑیاں پور بدھ ستر بدھ مورتی کار،
تیتھی بناوہن یکھے موہر۔ سہ چھ پنن ناو ”السلطان الاعظم سکندر“ لکھاں۔ بڈشاہ سند ہن
کیثہن سکن پٹھ چھ امہ علاو گنہ گنہ ویز ”نایب امیر المؤمنین“ تیتھی تھیہ ویز دوان
زیم اسی تمه وقتی کس بدھ اسلامی خلیفیس کم از کم نظریاتی طور سرس ماناں۔ (امہ ویز اوس
نصر کین فاطمی خلیفیں عروج)۔

۹: پِيَه سکِه نورالدین خانس مُستَر منسوب کرنس چھئے یئمہ کتھو مُستَر تِه کھنڈن سپداں زِنور الدین خان اوں کو بلگ اکھ ماتحت صوبہ دار تِه کشپر ہندو کا شہ صوبہ دارن کو رنہ تو تمام پُن الگ سکِه جاری یو تام نِہ تُم کو بلس بُتھ پھیر - ہرگاہ نورالدین خان پُن بیون ضرب کلہ ہے سو پیچہ ہے کو بلہ کس دربار س بغاوت ماننے -

۱۰: ترجمہ: دُنیا ہ چھو مو گر کر فرخ تِہ امیگ ڈھانڈن وول چھو ہؤں (حدیث)

۱۱: امین کاملن چھ غلطی کو خود مختاری ہند اعلانک ۱۸۰۹ء قرار دیشمٹ - پِيَه چھ دراصل ۱۸۰۸ء -

۱۲: تُمگری دانائی سان یمن بزرگن ہندو ناو ہند ز پھر کہ لحاظہ درج - گوڑ آوشخ العالمہ سُند ناو تِہ تو پتھر مخدوم صابن -

۱۳: اتحہ قلعس چھ عام پاٹھ غلطی سان اکبر بادشاہ مُستَر منسوب کران - پِيَه اوں تھے کنگشپر پٹھ اقتدارک نشان ماننے یوان ہتھ کنگر دلہ ہند لال قلعہ ہندوستانے کہ اقتدارک نشان ماننے اوں یوان - چنانچہ یُس اکھاتہ سرینگر زینان اوں، سہ اوں گوڑ آتحہ قلعس علم کھالان -

۱۴: نندِ رام تیگ اوں کابل کس بادشاہ شاہ زمان سُند پیش کار - سہ اوں یو تاہ جری تِہ زیرک زیبیلہ اکہ وزیر بادشاہ را ز دانہ نشہ دو ریوو تِہ پانسن ہنزگمی گیہ، تُمگر کوڑ پتھس ناوی پٹھ ضرب تِہ تھلیو کھن: -

سلکہ ز داز سیم وزرندرام با مسلمان اللہ اللہ با برہمن رام رام

۱۵: پِيَه چھ عجب اتفاق ز اتحہ قلعس یئمہ روایتہ مُستَر دسلاچہ اوں گوڑ مُت سورہ ز چلہ ۱۹۳۱ء مژریلہ آزادی ہنز تحریک شروع گرچنس پٹھ جناب شیخ محمد عبداللہ گوڑ نکلہ پھر جیل نہ آپ تم آپ اتحہ قلعس مژر جیل تھاونے - شیخ صابن وُن چھ ز تم آپ را تھ کیت

نېسناگا کھنبر ہن پېٹھ ہیو رکھالنے په یمه ستر تھند ہن باقی رفیقن گو و وحشت۔

۱۶: ”تاریخ حسن“، نس مژر چھ لڑایہ ہند مادا نک ناو غلطی سان ملے پور چھپو و موت۔

په چھ دراصل شوبینس نزد یک بلے پور گام یس ہی مالہ ہند مالین آسنه کنڈ کا شر ہن ویو دچھ۔

بیر بل کا ڈر ہند و ننہ مطابق ہور عطا محمد خانن او سببہ تکنیا ز لڑایہ ویز گے لش شونزاہ رفیق کار

فو جی تے صلاح کار پھیر تھ۔ تم رلیبہ دشمنس ستر تے لش و نکھ عطا محمد خاننہ لشکر آرائی ہندی

ساری راز تے ول۔

۱۷: امیگ عکس چھ اسی جناب محمد امین ابن مہجور صائب شکرانہ گر تھ یتھ شمارس مژر

چھاپاں۔

۱۸: دپان رنجیت سنگھ اوس اکس گانہ عاشق گومت تے سوچس پتھ ز میون ناو تے لیکھ

ضر بس پېٹھ۔ امس نا تلوار اوس مورارانی ناو۔ چنانچہ تسد ناولیکھنے بدله تھا ود رنجیت سنگھن

سیکھ اکس اکس پاس مور ہنزہ شکل درج تے یتھ کنڈ گر ہن مورارانی ہنزہ فرمائیش پور تھ

سرستہ کو رن نے فاش۔

۱۹: افغانن ہندس وقتیں تمام اسی گشپر یتھ حکمرانی کرن والی مسلمان بادشاہ سکن

پېٹھ ”ضرب کشمیر“ لیکھاں۔ یمن مژر اسی دلہ ہندی مغل بادشاہتہ شامل۔ ”ضرب کشمیر“ س

مژر باغ لفظ ”خط“، آو گوڈنچہ لیکھ شاہ شجاع درانی ہند و قتھ۔

۲۰: کا شر زبان ہند کا نہ لفظ پھننہ و نہ داتھ ستر بنے متس گنہ سکس پېٹھ کھستھ

ہیو کمٹ۔ البتہ ۱۹۳۰ء پتھ گو و ہندوستان کین کرنی نوٹن پېٹھ پیہ تڑ واہن علاقائی زبان ستر

ستر کا شری پاٹھو تھ نوٹگ رقم لیکھنگ سلسلہ شروع۔

برزہ ہوم

برزہ ہوم خلاصہ:

”برزہ ہوم—اکھ تو اریخی پس منظر، چھ قدیم کالج لوکن ہشید تہذیب و تمدن پنج زان فراہم کران۔ برزہ ہامہ کبو آثار و تلہ پھٹے اسہ بیسمہ کتھ ہشراگاہی میلان ز ساسہ بدیو ریو پٹھ چھ آتہ لوکھ لسان بسان اُسی مت یمو پُن اکھ الگ تہ و کھر قسمک تمدن بارس اوس او نمٹت۔ پاٹوں ساسن ورین پٹھ پھٹھل تھ پہ تہذیب و تمدن چھ عروجس پٹھ اوسمٹ۔ تیمکو کیٹھہ نشانہ اسہ تام وائی مت چھ۔ برزہ ہوم چھ آثارِ قدیم اکھ انتہائی موچ مثال تہ اُمر چھ سارے دنیہمک توجہ پانس گن پھیر مٹت۔ یم چیز آتہ لبناہ آتے تم چھ سبھے نادیرتہ امی انمانہ تہذی نظر کرنے سبھاہ تہہ دار۔ کشیر مژر پھٹے یہ سو خاص جائے یوسہ انسانہ سپھر بہتر زندگی گن پکنچہ و تہ پٹھ نو کنہ کاچ نشاندہی کران پھٹے۔ پہ چھ کشیر ہشندہن قدیمی باشندن ہشندہن دو ھن تہ دادہن مسٹر اسہ زان کران۔

سورون—کنہ کال کتھ چھ وناں؟ یہ گوو انسانی ارتقا ہک سہ زمانہ بیتلہ انسان پانس تہذیب یافتہ ہیو بناؤنہ لوگ۔ اتحمی زمانس مژر پیتو تھیار گردن تہ تمدن خاص شکل دن۔ یم ہتھیار اسی یٹھاٹھ کنہن ہشندہ آسان۔ تم او اسی ووڈ گلو لاء گرن تہ چاروا اے رچھنی ہچھ مٹت، ٹکھر ور اے تہ ٹکھر دار کرزاہ کامہ اوس تازے دس تو ھمٹت ہتھ گرن اوس سہ زمانہ تکنیکی ترقی لحاظہ انتہائی دو رس تہ ازکل شُر فتح کر نچھہ و تہ مژر سانہ ترقی مقابلہ زیادہ تھکن لایق کارنامہ۔

برزہ ہامچ دلیل پھٹے کشیر ہشندہن تمدن قدیمی لوگن ہشڑ دلیل یم مسچس بر فہمہ ۲۵۰۰

وَرِی یا تِمہٰ بِرَوْفَہٰ تَتَّھُ زَمَانِس مِنْزِ یورَاوَاٽِی سَتِی سَرُک آب نِہِر کَلْدَنِہ اوس آمُت تِے زَمِین اُس وَوْنِی لِبْسَتِی لایق سپرِزِ ۶۰۷۔ بُرُزِ ہوم چھُ سرینگرِس شَمَالِ مُشَرَّقَتِہ کَنْزِ شَراہ کلو میٹر دُور واقع۔ امِنیگ اُونَد پُوك چھُ گاؤ رَطْنِیتِہ شَکار کرنِہ با پتھ ساز گار ما حول تیار کران او سُمُت تِے یَمِہ زِ کَتَھُ چھَنے سَعَنِس لَسَنِس مِنْزَا کَھِنِن پاے تھوان۔ اَتَھُ سَلَسَلِس مِنْزِ چِھَڈِگُون نَالِہ جَھِیل ڈِل، دَأْ چھِ گام عَلَاقَس تِے بالِہ دَمَنِس مِنْزِ جَمَل تِے اَنَدِی کَھَبَہ بِیتِر کَافِی اَهْمِیت تھوان اَسَرِ مَتَر۔

آثارِ قدِیم چِہ زَبَانِ مِنْزِ چِھِ یمن Megalithic Sites یعنی شاہِ پل کا لُک تعمیر و نان۔ امِہ زَمَانِکو بیوں بیوں قسمِن ہندوستان کِمِن مختلف علاقوں خاص گرتھ جنوبی علاقوں مِنْزِ موجود۔ یَشِ پاٹھُر چھِ یم یاد گاری نمُؤنِ نو عیتکار آسان۔ بُرُزِ ہامِہ تِہ ما آسہنکھ یہ کسہ تعمیر کا نسیہ خاص ہیر و ہس یا سما جس مِنْزِ سپُد مُت کا نہہ خاص واقعہ ہمیشہ زِنِد تھونے با پتھ بارِ سس اُونَمُت تِھِیں آثارِ قدِیم عَسَتِ بِرَاهِ راست وابستہ کا نہہ قبر بیتِر چھَنے لبَنِہ آءِر۔ خَار سون معنی مقصد تِہ غرض چھُ وَنِی کس سو روپِ نس کنہ کالِہ کس بُرُزِ ہامِس عَسَتِ یُس آتِہ سَنِرِس چھُ۔ شاہِ پل کا لُک یہ تعمیر اوس گوڈ ۱۹۳۶ءِ یس مِنْزِ کِبِرِ رج یونیورسٹی ہنڑِ تھہ مُہمہ دوران وَنِہ کَلْدَنِہ آمُت یَتَھُ مِنْزِ ڈِیٹر اتِہ پیٹرِس ان اُسی۔ یہ مُہم اُس ارضیائیتِہ آثارِ قدِیم کِمِن متعلق تِہ امِنیگ مقصد اوس ہمالیائی سَلَسَلِس مِنْزِ شَنِیپَنِہ کا لُک زَمَانِہ وَنِہ کَلْدَن تِے اَتَھُر عَسَتِ دنیا۔ کس یَتَھُ چھِس مِنْزِ قدِیمی انسانِ پِنڈ تو آرتَنگ پے لگاؤں۔ چونکہ تِمہٰ مُہمہ ہندو رہنماء اُسی بدل پیاشن پیٹھ کام کران، او کنْزِ وَأْ ژَنِہ تَهْنِر نظر بُرُزِ ہامِس تام۔ تَتَّھِ آپِی زَمِین کَھَنِہ پچ کام میانِہ نگر آنی مِنْزِ ۱۹۶۰ءِ یس مِنْزِ شروع کرنے تِہ یہ کام رُوزِ ۱۹۷۱ءِ یس تام برابر جاری۔

بُرُزِ ہامِچہ کھُد ایچہ ہنڑِ سارِو کھوتے اہم کتھ چھَنے یہ زَاتِہ سپُدِ تقریباً ۱۸۰۰ اُڈِ جہ او زار تِہ ہتھیار دستیاب، سارِ سے ہندوستانِس مِنْزِ چھَنے بُرُزِ ہوئے یا ژَا کھُسو جائے پیٹہ

کھدا اے کرنے ستر آڈ جن پئندی بناو نہ آمُت اوزار لبندی آمُت پچھو تے باسان چھ زانج آہے
تیلے اکھ باضابطہ صنعت۔ یم اوزار چھ بے شمار قسمن پئندی تے امی تلے پچھ ننان زاڈجہ اوزار
بناونگ کار و بار چھ سیٹھاہ بارس اوسُت۔ خاص قسمکو اوزار تے ہتھیار چھ یم: گاڑ رٹنے باپتھ
بڈی والک، ژمه تر و پ دنچہ ہڑنے، شکار کرنے خاطر نیز، پر تے پھر بیتیر، چارواں مسلیہ
صف کرنگ کھر کھر، بر مہ، زلنہ تے واپٹھ بیتیر۔

امہ علاو آے اتے ۱۳۰۰ اوزار کنہ اوزار تے ہتھیار تے لبندی تے یمن تے پھنے پنه جایہ سیٹھاہ
اہمیت حاصل۔ یمو منز پچھ اکثر اوزار چمکدار تے باسان چھ زیم چھ بد سوچتھ سمجھ بناو نہ
آمُت۔ طرز زندگی تے اقتصادی ترقی ہند انداز چھ واریا ہس حدس تام امہ کتھ ستر تے لگاو نہ
یوان زلوکھ کتھ تے کمہ انماں کو چیز چھ بناوان اسی مُت یم چیزاتھ لبندی آے۔ یمن منز چھ فصل
لوونگ کنیو ہتھیار کافی اہم یس مسیح ۱۹۰۰ روئی بروٹھیم باسان چھ۔ چھ درائی چالہ
گول تے فصل چھ امہ کہ بُنی مہ اند ستر ژٹنے یوان۔ ہتھیار چھ صرف بُر ز ہامہ تے شمال
مشرقی چینی علاقن تے منز چپس لبندی آمُت۔ یمہ کتھ ہٹر چھنے و نہ کاٹھ تے شہادت پھر ز
سور و نہ کنہ کلکو کم فصل اسی وو پداوان۔ البتہ کیٹھن گیمن پئندی گاسے بیالک چھ ضرور
لبندی آمُت۔ دوپہ بسلکیں تے تھندن پچھارن متعلق چھ نیو مُت ز تم اسی آٹھو بناوی مُت باخہ
استعمال کران۔ یمو منز پچھ کیٹھ بانہ مثلا دلک، لچھ، پیالہ تے وار بیتیر ازتہ ورنس منز۔ یم بانہ
اتھ لبندی آے تم چھ پھر دی۔

۱۹۰۰ قبل مسیح ہیو بیتیر تمونا کلڈی مُت کرہنی بانہ بناو نہ تے یم اسی امہ ویکو خاص بانہ
تصور سپدان۔ تم اسی کیٹھ ڈوگھ، کٹوپ تے گرد نہ تھدی مرتبان تے بناوان۔ کنہ کالہ کس
آخر پٹھ بناو نہ آمُت اکھ تیتھ بانہ تے چھ لبندی آمُت۔ تھ اکھ ساسے کھوتے زیاد مالہ پھلو
لأ گتھ چھ۔ چھ بانہ چھ تمہ انماں کار گیری ہند اکھ شاندار

نمؤٹے۔

بُر زہوم چھ مورڊ ڏراونکي ته مختلف انداز ہاوان۔ وارياه تمه چاچے چھے و چھنے آمېڻ
پيٽه انسان ته چاروا ۱۷ دفن کرنے آسی آمتی۔ انسان آسو ٹھولے شکلے دوبن مژ ڏراونه یوان
یم زن ۶۰ پورن یا آنگلن مژ کھنے آسی یوان۔ کھد اپه دوران چھے انسان آڏ جن مستی مستی
ہونبن ته روسی چن ہنز ۳۰ ڈجہ ته اتحہ آمېڻ۔ انسان ہندی پاٹھکی آسی چاروا مین ته ڏراوان۔
آکس دو بس مژ آپه پاڑن ہونبن ہندی ٹھری گندی ته کله کھو پر اتحہ۔ امہ علاو چھے ہانگل
آڈجہ ته لبنة آمېڻ۔ ننان چھ زتم آسہ ہن جانورن ہنز بلی ته دوان۔ قبرن مژ یمہ جانور ڈا ٿ
لبنة آمېڻ چھے تمن مژ چھ را چھنے پنه والین ہونبن ہندی مختلف قسم، هرن ته رامہ ہوئی ته
شامِل۔ امہ پتھ چھ و چھن یہ زیم کم لوکھ چھ آسی میتی۔ پہند تہند پیک ته تندک آگر کس
اوں، بُر زہامہ یمہ تہند پچ شہادت آسہ میلان چھے سہ چھ پاکستان ته ہندوستان کو دو یمبو
علاقو نشہ بیوں۔ تہند بچہ البتہ وسطی ته شمال مشرقی چپنے کس تہند پس مستی کم کاسہ ہشر
تھوان۔ یم آڈجہ اوزاراتہ اتحہ آے تمو مستی چھ مغربی ایشیا یک اثر ننان۔ یہ لکھا گو پھ مژ
لبنة آمتی کنوی ته آڈجہ اوزاراتہ ہتھیار چھ ہاوان زتمہ زمانکی لوکھ شکار کرنا کتے گا ڈرٹنکی
پڈ شوقيں آسی میتی۔

یہ چھے اکھ دلچسپ کتھ ز بُر زہامہ ته چھے آسہ ہونبن ته باقی جانورن ہنز بلی دنچ
شہادت میلان۔ یہ چھ آسی ساری زانان ز مژ ایشیا چھ دو رمشرقس ته مغربی ایشیا ہس
درمیان تہند بی ته تجارتی لحاظہ مرکز رو دمٹ۔ اوے چھ آسی ونان ز ۲۵۰۰ قبل مسح ہیو ما آسہ
ہن گشیر ہندی قدیمی باشنہ وسطی ایشیا کہ گنہ علاقہ پیٹھے یور آمتی۔ تحقیق ہے جاری روز نو نو
کتھ نتن۔

س: کنه کال کتھ ز مانس چھ و نان؟ گشپر مژ کباہ کباہ آثار چھ امہ ز ماء کو بد کلذنے
آمتی؟

ج: کنه کال چھ تھ ز مانس و نان یتھ مژ انسان ہندی تمام ہتھیار، آلہ تھ چپز کنبن
ہندی اسکر بناو نہ پوان۔ اتحہ وقت مژ اوں نہ علم تھ تجڑے کس بنیادس پڑھ اوں ترقی کر گنے
ہوان۔ اتحہ وقت مژ اوں انسان گمراں تھ وزملن کھوڑان۔ اتحہ ز مانس مژ پیٹی امی
کنبن ہندی ہتھیار گر گنے۔

گشپر مژ چھ امہ و گیکو ہتھیار، آلہ تھ اوزار بُر ز ہامہ لبنة آمتی یمن آلن تھ اوزارن چھے
پنہ وقتے ز بر دست اہمیت اسہم۔ پتھے یم اوزار، آلہ تھ ہتھیار لبنة آپ۔ تمن مژ چھ کنو
دروت یس تمہ وقتے لو نہ با پتھ استعمال چھ او سمعت یوان کر گنے۔ پھ صاف تھ چمک دار
کنه ہندی بنتھ۔ امہ علاو چھ اکھ جیب با نہ تھ لبنة آمیت یتھ اکھ ساس کھوتے زباد مالہ پھلو
لا گنه آمتی چھ۔ پتھے چھ امہ ز ماء کو کنه و کھل تھ بد کلذنے آمتی۔ یم چپز مد نظر تھا و نہ پتھے چھے یہ
کتھ واضح سپدان ز پی زمانہ چھ کنه کامہ با پتھ سیٹھے اہم تھ تو ارخی تکباز زباد کام چھے
اسہم کنبن پوان ہنے۔

س: بُر ز ہوم کتھ چھ؟ اتحہ کباہ اہمیت چھے گشپر ہندس تو ارخیس مژ؟

ج: بر ز ہوم چھ سرینگر س شمال مشرقا کہ اند شراہ کلو میستر دور واقع پھ چھ اکھ تھو دتھ
بالائی علاقہ پتھ پڑھ جل ڈلک پور نظار و چھنے چھ یوان۔ بر ز ہوم چھ آثار قدیمچ اکھ اہم
تا رخی مقام۔ بر ز ہامس چھے یہ تو ارخی اہمیت آر کیا لو جی والو آثار قدیمکو داریاہ چیز بد
کلڈی میتی یمن مژ دروت، کنه و کھل، بنیامہ تھ کنبن ہندی داریاہ چپز چھ۔ یم توں یہ ثابت
چھ سپدان ز اتھ چھے پرانی بستی آباد اسہم تھ تمن ہندی ظروف، آلہ، ہتھیار، تہندیب،

تمدن تے زراعتکو ؤسپلے وائکی چیز چھ پنهنہ وچھ وے شونکھ زان عطا کران۔ اتھ چھ تو ارتخی اہمیت تے په چھے قدیم زمانچ عکاسی پڑھیک پاٹھر ثبوت رنگی کران۔ یموتل اسی پرأنس انسان سفر زندگی چھے ہبکان از کس انسان سفر زندگی متر مقابلہ گرتھ، پیچہ چھ تمہ وئیکو آله تے ہتھیار اسہ تمہ وچھ فنکاری ہند اکھ مول ثبوت تے دوان۔

۱۹۶۰عیسوی لیں مژ آپہ پیچہ اکہ لٹھ اتھ کھدا اے کرنہ په تے پہ روزا ۱۹عیسوی لیں تام برابر جاری۔ ونہ پچھ یوان زسارے ہندوستانس تے پاکستانس مژ سپر نہ اتھ وقنس دوران پیچ کھدا اے پیچ گنہ جاپہ۔ پہ ون چھ ضروری زیم چیز برزا ہامہ لبنا پہ آپہ آثار قدیمن متعلق ساری ماہر چھ تمدن پیٹھ ناز کران۔

س: برزا ہماری آثارن ہند مشاہدہ کباہ علم چھ اسہ قدیم کالکی کا شرہن متعلق دوان؟
ج: برزا ہماری آثارن ہند مشاہدہ چھ اسہ تمدن پرانیں لوکن ہنز تمدن تے تہذیب ہاویان یم حضرت عیسیٰ ہس بروفہ ۲۵۰۰ءری آئی متر اسی۔ اتھ چھ پتھہ مشاہدہ سپدان زتم انسان چھ کھو ڈن تے دوبہ گھٹھین مژ لسان بسان اسی متر۔ اتھ چھ یکن دوبہ گھٹھین مژ دان تے لبنا یوان۔ یموتل چھ پہ کتھ ننان زیم چھ اسی متر واریا ہن لوکن ہند باپتھ یم دان استمال کران، تکہا زتم آسہن یکو طہ ہتھ آسان۔ اتھ چھ الگ گھٹھین مژ پیچہ دان نظر گوٹھان شاید چھ تم ما زرنہ خاطر مہڑتے کنہ دان استمال کران اسی متر۔

فطرت مژہ ماحولیاتی توازن

خلاصہ:

انسان سندس وجود سستی ستر چھ امس اندر پکتم تھے واریاہ چیزیم نہ انسان پانے بنائے۔ یہ چیز وجود مژہ انبہ خاطر پڑھنے انسانہ سیز کاری گری بغایرے بنے ہتھ چھ۔ مثلاً افتاد، ہوا، گل کٹ، حیوان، جاناوار، زمین، دریا، ڈل، ناگ، آرٹے کولہ، آب، بال تھے صحراء غار۔ یعنی ساری چیز چھ باسان پانے والے بے تعلق۔ پرچھ چھ زیمن چھ پانے والے گھپر تعلق۔ پیشہ و نو سہولتی خاطر پڑھے یہ ساری چیز چھ اکھ بودھ نظام بناؤں تھے اتحہ چھ وناں فطرت۔ فطرتگی یہ س حصہ یہس زوڈا ٹاند کو آسہ تھے امس پڑھ کا نہہ اثرتہ تراویس گو و تمس زوڈا ٹھہند ماحول۔ گویا اکس زوڈا ٹھہند ماحول چھ فطرتگی اکھ حصہ۔ دویں لفظن مژہ و نوماحول چھ فطرتے لوکیں پیانس پڑھ۔ پتھے چھ اکھ لوگٹ نظام۔ فطرت یا ماحول مژہ چھ دوپہ قسمیکو چیز (۱) زوڈا ٹرتھے (۲) بے جان چیز۔ زوڈا ٹن مژہ چھ گل کٹ، حیوان، جاناوار، کپڑ کریل وغایر، بلکہ خود انسان تھے شامل۔ بے جان مژہ چھ ایز جی (تواہی) تھے باقی چیز شامل۔

فطرت یا ماحول اکس نظام میں مژہ شامل چھ تمدن چھ پانے والے گھپر تعلق۔ مثلاً ہے چھ اکھ جنگلی جانور۔ پہ چھ صرف حیوانن ہند ماکھوں۔ سبزی چھنے پہ اس تھے لاگان۔ لہذا چھ باسان امس چھنے سبزی ستر کا نہہ تعلق مگر پرچھ زاگر سبزی آسہ نہ، ہے ہے تھے رو زنے زند۔ تکلیا زسہ یعنی حیوانن ہندس ماں س پڑھ پلان چھ، سہ ماں چھ بنان تمدن حیوانن ہند سبزی کھنپے ستری۔ پس اگر سبزی آسہ نہ سبزی خور مرن تھے سبزی خورن ہند مرنے ستر گوھن پانے ہے ہے تھے نابود۔ پس سبزی، سبزی خور حیوانن تھے ماں خور حیوانن چھ پانے والے گھپر تعلق۔ پہ چھ خوراک۔ گویا خوراک چھ ہانکل یا چین، یہ ستریم تریشے بودھ چھ۔ پہ خورا کی ہانکل (Food Chain) ہمکو بتھ کرنے ظاہر کر تھے: سبزی..... سبزی خور (گری یا گلپن)..... ماں خور (ہے ہے)۔

اتحہ مثالہ پڑھ کرو پیہ رذھا غور۔ سبزی (یعنی گاسہ) چھ زمپس مژہ تیلی وہ پدان یہلہ زمپس سگ آسہ۔

پیچہ یہیہ اتحہ مژر کیئہ ضروری نمکیات موجود آسن۔ اگر یہم آسَن نہ ہے کتہ روزِ زندہ۔ تکلیا ز:

آب

سبزی گرد یا گین ہے ہے

نمکیات

فطرس مژر چھ اکھ مشہور گیس کاربن ڈائی آکسایڈ۔ یہ چھ دون ضروری چیز ن یعنی کاربن تے آکسیجن گیس ک مکمل مرکب (Chemical Compound) یا کیمیائی مرکب۔ یہ چھ ہوہس مژر آسان سبھاہ کم مقدار مژر یعنی 0.032% وزنے کرنے یعنی 1003 گلوگرام ہوہس مژر چھ کاربن ڈائی آکسایڈ (CO₂) صرف 0.032 گلوگرام۔ یعنی اڑ گرام کھوتے تھے کے۔ مگر امیں آسُن چھ سبھاہ ضروری تکلیا ز سبز پنہ و تھران مژر یُس سبز ماء کلورو فل چھ، سہ چھ افتانچ ایز جی جذب گرتھ آب س تے کاربن ڈائی آکسایڈ گیس گلوکوز بناؤ ان۔ گلر چھ پتھے اتحہ سٹاپ چ وغائر بناؤ ان۔ یہ چھ بنان گلدن کیو حیوانن ہند غذا۔

لپس کاربن ڈائی آکسایڈ گیس چھ سبھاہ اہمیت تھا وان۔ یہ چھ گلدن کیو حیوانن ہند بابت ضروری۔ فطرس یا حوس مژر امیں موجود آسُن چھ ضروری۔

فطرس مژر تو اُن روزن چھ سبھاہ ضروری۔ تو از نہ ستر چھ فطرتگ نظام قائم۔ اگر تو اُن بگڑ سو روے نظام چھ بگران۔ تو اُن بگڑ نہ ستر کتھ پاٹھی چھ نظام بگڑ ان۔ مثلن۔

(۱) آب (سگ) چھ گلدن ہند خاطر ضروری۔ اگر کنہ وار سگ پور واتہ نے سبزی گلر چھ ڈز تھ پوان۔ سبز گلر ڈز تھ پنہ ستر چھ نہ صرف انسان تقسان بلکہ چھ تم بے شمار کنگر کریل تے ڈر زتہ مرا ان، یہ سبز گلدن پٹھ پلان چھ۔ وزد اگر سگ ڈر دمو، تیوت یوت گلر ڈز تھ ہمکن نہ، یا یس مؤلن اندھی گلر وار یہس کالس موجود روز، گلر ہمکن نہ یہ تے برداشت گرتھ تے امیں تے پیچہ نا کارا اثر۔ معلوم سپر ز آب تے گرٹھ آسُن مناسب مقدار پے مژر۔

(۲) زمینس مژر گڑھن نمکیات تے آسُن ٹھو مقدار مژر یہ ستر تو اُن قائم روز۔ چنانچہ اگر زمینس کھاد چھ ٹر گرٹھ ان گلدن چھ ڈار واتان۔

(۳) برٹھمس زمانس مژر آسے شہر تے گامن مژر میڑ لپ۔ یمن آسے بے شمار گر وا جھ آسان۔ المارِ جالہ دار المارِ ٹپنہ مچ تے آسے نہ کیئہ۔ گلر آسے عاش کران تے بیار آسے واریاہ۔ گلر ان، کوکران، پوتین ڈاس کران۔ از چھ

سیمٹ مکانے، المار، جالہ دار المار، ٹپنے مچے، مضبوطتہ محفوظ مرد۔ نہ روزِ گلرواجہ تھے نہ رُو دکو گرتے پُوتی سلے۔ نہ چھ غلہ کنہ جایہ نہ بہر۔ شتجہ دزاویہ زکیگر تھے گلر گیہ کم۔ بیارک تھے نول تھے آئے کم گڑھاں۔ وونڈا اگر کنہ جایہ بیارک نظر چھ گڑھاں سو چھ زن کا وودگہ دگہ کھپڑ۔

(۲) کشیر مژر یئنہ پنجاب کا ڈنؤیہ، کاشیر گاڈ گیہ کم۔ گاڈ ہائزو نان پنجابو کھپیہ کاشیر مگر تھے چھنہ کتھ۔ دراصل گوڈ پنجاب کا ڈسہ تو اُن یُس کاشیر صفائی پسند صاف صاف غذا کھبینہ واجہہ گاڈ ہند باپتھ ضروری چھ۔ یہ یہ کیفیتہ و مثالو مستر چھ ثابت سپدانِ فطرت مژر گڑھ تو اُن آسُن۔ پر تھے محول مژر چھ تو اُن قائم تھاں ضروری۔ پیشہ چھ پہ وُن ضروری نیپہ تو اُن چھ زیادہ انسان سندی ذریعہ بگڑان۔ اتحہ سپد وضاحت بر و نہہ پہن۔ بر و نہہ وُن اسہ پہ کتھ ز انسان چھ پہ تو اُن سبھاہ زیادہ بگاڈان۔ سہ چھ پہ تیوٰت بگاڈان ز امیک پانے قائم سپد ان چھ محال بنان۔ امہ عتھ چھ انسان تے باقی نُو ڈاً ڈن ہنڑ زندگی پٹھ سبھاہ نا کار اثر پو ان۔ امر یکی سائنسدان کورمنڈی Cormondy چھ وناں ز دنیا یکیں مصیبتن مژراز پھسستھ چھ تھم ساری چھ تھن ”پی“ (P) حرفن ہند نہجہ۔ (۱) پی یعنی پولیوشن (آلو دگی) (۲) پی یعنی پاپو لیشن (آبادی) تے (۳) پی یعنی پاورٹی (افلاس)۔ یہم تر یشوے ”پی“ چھ انسان سائز عمل یا انسانی عملہ ہند پھل۔

غرض فطرتگ ما حولیاتی تو اُن قائم روزن چھ ما حول کہ صحیہ (یعنی صحیح حالت مژر روزنے باپتھ) سبھاہ ضروری۔ فطرت چھ اتحہ بگڑنے پتھے پیہ قائم کر پنچ کوشش کران۔ مگر انسان چھ پہ تیوٰت بگاڈان ز پہ چھنہ وکی قائم سپدان۔ یہ صورت حال چھنے زندگی باپتھ سبھاہ مضر تھ خطرناک۔

س: فطرت کتھ چھ وناں؟ اتحہ مژر کباہ کباہ چھ شامل؟

ج: انسان چھ پانس علاوہ واریاہ چیز تھ موجو دلبان یہم امی سائز کاری گری و رائے بنیقتی چھ۔ مثلن آفتاب، آب، ہوا، گلی گٹی، زؤن، حیوان، جاناوار، زمین، ڈریاو، کولہ، ڈل، کنہ، مہڑ، ناگ، وڈر، بال تھے سکیہ صحراء بیتر۔ یہم ساری چھ بسان پانے و اُن اکس بنیس نشہ بے تعلق۔ مگر یہم ساری چیز چھ اکھ بُوڈ نظام بناؤ ان تھے اُنھوں چھ فطرت وناں۔

فطرتگ فطرتگ یس حصہ زو زا ندی پک آسہ تے امس پیٹھ کاٹھہ تے اثر ترا او، سہ گو تو مس زو زا ندی هند ما حول۔ گویا اکس زو زا ندی هند ما حول چھ فطرتگ اکھ حصہ۔ دو یمن لفظن مژ و نو ز ما حول چھ فطرتے لوکس پہمانس پیٹھ۔

فطرتیا ما حول مژ چھ دو پہ قسمکو چپر آسان۔ (۱) زو زا ندی۔ (۲) بے جان چپر۔
زو زا ندی مژ چھ کوئی کٹی، حیوان، جاناوار بیتیر یوان بلکہ خود انسان تے۔ بے جان مژ چھ انر جی، کنہ، آفتاں، زؤں، آب بیتیر۔ فطرتیا ما حول اکس نظام مژ یم تھے چپر شامل چھ تمدن چھ پانے و اذ گہر تعلق۔

س: خوراء کر ہانکل کتھ چھ و نان؟ ز مثالے دیو۔

ج: بظاہر چھنے اسہ فطرتکس نظام مژ لبین والکی موجود چیز نہندا اکھ اکس عستی کاٹھہ سید سیو دتعلق مگر بلا واسط طریقو چھ پہ ثابت گڑھان ز یم چھ پانے و اذ اکھ اکس با پتھ نہ صرف ضروری بلکہ اہم تھے۔ مثلن یہہ چھ اکھ جنگلی جانور۔ پہ چھ صرف حیوان نہندا ماز کھو ان۔ سبزی چھنے پہ اس تھے لاگان۔ لہذا چھ باسان امس چھنے سبزی عستی کاٹھہ تعلق مگر پزر چھ ز اگر سبزی آسی نہ، یہہ تھے روزنے زند۔ تکنیا ز سہ یکن حیوان نہندرس ماز پیٹھ پلان چھ، سہ ماز چھ بنان تھمن حیوان نہندرس سبزی کھنپے عستی۔ اتحھ چھ انگریزی لیں مژ فوڈ چین و نان۔ اگر نہ سبزی آسی تھمن جانور نہندا خوراکھ روزنے کیٹھہ یم زن یہہ کھو ان چھ۔ لہذا چھ یہ اکھ کھنپے ہانکل۔

پس سبزی، سبزی خور حیوان نہ ماز خور حیوان چھ پانے و اذ گہر تعلق۔ پہ چھ خوراکھ۔ گویا خوراکھ ہانکل یا چین، یہی عستی یم تریشے جو ڈتھ چھ۔ پہ خوراکھ ہانکل (Food Chain) ہسکو ڈتھ کرنے ظاہر گر تھے:
سبزی..... سبزی خور (گری یا گپن) ..... ماز خور (یہہ)

آب

سبری گری یا گپن

نمکیات

س: فطرش مژ رکتھے پاٹھر چھ تو اُن ڈلان۔ مثالے ہی تھ دی وجواب؟

ج: فطرش مژ تو اُن روزن چھ سبھا ضروری۔ تو از نہ ستر چھ فطرتک نظام قائم۔

اگر تو اُن بگری سو روے نظام چھ بگران۔ تو اُن بگری ستر کتھ پاٹھر چھ نظام بگران۔ مثلن۔

(۱) آب (سگ) چھ گلین ہند خاطر ضروری۔ اگر کنہ وار سگ پور واتھ نہ سبری گلو چھ دی تھ پوان۔ سبری گلو دی تھ پینے ستر چھنے صرف انسان نقصان بلکہ چھ تم بے شمار کئی کر پیل تے در زتہ مران، یمہ سبری گلین پیٹھ پلان چھ۔ وون اگر سگ ٹڑو ر دمو، تیوت یوت گلو ٹہہ تھ ہمکن نہ، یا یس مؤلن اندی پک وار یہس کالس موجود روز، گلو ہمکن نہ چہ تہ برداشت اگر تھ تے امیگ تھ پیپہ نا کار اثر۔

(۲) زمینس مژ گرھن نمکیات تے آئنی تھ مقدارس مژ یہ ستر تو اُن قائم روز۔

چنانچہ اگر زمینس کھاد چھ ڈرگرھان گلین چھ دار واتان۔

(۳) بر ٹہمس زمانس مژ آسے شہرن تے گامن مژ میہ لر۔ یمن آسے بے شمار گلر واجہ آسان۔ المار جالہ دار المار ٹپنے مچہ تے آسے نہ کیشہ۔ گلر اسی عاش کران تے بیار آسے واریاہ۔ گلر، کوکر، پوتین ڈاس کران۔ از چھ سیمٹ مکانے، المار، جالہ دار المار، ٹپنے مچہ، مضبوط تھ محفوظ مری۔ نہ روز گلر واجہ تے نہ روڈی کوکر تے پوتی یسلہ۔ نہ چھ غلہ کنہ جایہ نہ ب۔ نیچہ دزاویہ زکیم تے گلر گیہ کم۔ بیار کی تے نول تے آے کم گرھان۔ وون اگر کنہ جایہ بیار نظر چھ گرھان سو چھ زن کا وودگہ دگہ کھپڑ۔

(۲) گُشیرِ مژرِ پئنے پنجابی گاؤ نو یہ، کاشیر گاؤ گئیہ کم۔ گاؤ ہائزو نان پنجابو کھینیہ کاشیر مگر تہ چھنے کتھ۔ دراصل بکوڈ پنجابی گاؤ سہ تو اُن یُس کاشیر صفائی پسند صاف صاف غذا کھبنے واجہہ گاؤ ہند باپتھ ضروری چھ۔

یہ کیفیت و مثال لوستہ چھ ثابت سپدان ز فطرت مژر ٹھ تو اُن آسُن۔ پر تھ ما حوس مژر چھ تو اُن قائم تھاون ضروری۔ پیشہ چھ پہ وُن ضروری نیچہ تو اُن چھ زیاد انسان پسندی ذریعہ بگڑان۔ اتھ سپد وضاحت بر و نہہ پہن۔

بر و نہہ و ن آسہ یہ کتھ ن انسان چھ پہ تو اُن سبھاہ زیاد بگاؤ ان۔ سہ چھ یہ تیوت بگاؤ ان ز امینگ پائے قائم سپدن چھ محال بنان۔ امہ ستر چھ انسان تہ باقیہ زوڈا ٹن ہئزر زندگی پیٹھ سبھاہ نا کا پ ارش پوان۔ امریکی سائنسدان کورمنڈی Cormondy چھ وناں ز دنیا یمن مصیبت مژراز پھستھ چھ تم ساری چھ ترہن ”پی“ (P) حرفن ہند نتھ۔ (۱) پی یعنی پولیشن (آلودگی) (۲) پی یعنی پاپولیشن (آبادی) تہ (۳) پی یعنی پاورٹی (افلاس)۔ یہم تریشہ ”پی“ چھ انسان سائز عمل یا انسانی عملہ ہند پھل۔

غرض فطرتگ ما حولیاتی تو اُن قائم روزن چھ ما حول کہ صحیتہ (یعنی صحیح حالت مژر روزنے باپتھ) سبھاہ ضروری۔ فطرت چھ اتھ بگڑنے پتھ پیچہ قائم کر پچ کوشش کران۔ مگر انسان چھ پہ تیوت بگڑان زیچہ چھنے و لکی قائم سپدان۔ یہ صورت حال چھے زندگی باپتھ سبھاہ مضر تھ خطرناک۔

افسانۂ روایت تہ تحریج

کاٹشِر زبانی مژر لیو کھ گوڈنیگ افسانۂ سوم ناتھر زُشی یں۔ یتھ ”ییلے پھول گاش“، ناو اوں۔ اُتھری ستر لیو کھ دینا ناتھر ناؤمن ”جوآبی کارڈ“، ناؤک افسانۂ۔ کیئہ محقق چھ ونان ز ناؤمن افسانۂ چھ کاٹشِر زبانی ہند گوڈنیگ افسانۂ۔ مگر امین کامل چھ ونان زِزُشی یں لیو کھ ”ییلے پھول گاش“، جنوری ۱۹۵۰ء عیسوی لیں مژر تہ فروری پنٹھ هس مژر پورن کلچرل کانفرنس، چہ اکس ادبی مجلسِ مژر۔ امہ پتھر چھپیو و پہ افسانۂ اپریل ۱۹۵۰ء عیسوی کس کونگ پوش، رسالس مژر۔ اُتھری مژر چھپیو و نادم سُند جوآبی کارڈ تہ۔ پکھے وظی شایع سپد نہ کنی چھ کیئہ عالم نادم سُند ”جوآبی کارڈ گوڈنیگ افسانۂ ماناں، پہ نہ صحی چھ۔ سوم ناتھر زشین کو رکاٹرس مژر گوڈنیگ افسانۂ تھہ و قنس مژر تخلیق ییلے ۱۹۲۷ء کو ہنگامی دوہڑھو کنی آسن یتھ متر تہ سیاسی زندگی مژر تہ اس پور پاٹھر تبدیلی ہیزہ مژر سپد ن۔ سوم ناتھر زشی صاب چھ پنٹس افسانس مژر تہ امی وقتگ اکھر روپ رٹھتھر رو مانوی انقلاتچ عکاسی کران۔

دینا ناتھر ناؤمن افسانۂ ”جوآبی کارڈ“ تہ چھ پنہ وقتگ گامی سماج بز وہہ گن انتھ تم حالات گاٹراوان۔ اتھ افسانس مژر اگرچہ گامی ماھول تہ برادری تہ ملٹا رک برپور عکاسی کرنے پہ آمڑ چھنے مگر افسانۂ نگار چھنہ انسانی دوکھ درد محسوس کرنا اونس مژر پور پاٹھر کامیاب سپد موت تکیا ز ناؤمن چھ ژور توجہ زؤن دید ہندس انقلابی اظہارس گن دیٹھت۔ اُتھری دورس مژر گئے زشیس تہ ناؤمس علاوہ پیٹہ کیئہ ادھب کاٹرس افسانس گن متارف یکن مژر نور محمد روشن، عزیز ہارون، ارجمن دیو محبور تہ حبیب کامران ناوہنپس لاکھ چھ اما پوزیہ ہندن افسانن پیٹھ تہ اوس سیاسی رنگ غالب۔ عزیز ہارون سُند ”ییہ گٹھے“، ”زؤن“، ”تھ بزم“ تھ

محور سند ”کولے وان“، افسانہ ترچھ سیاسی ژلے لارہندی شکار مگر ترقی ہند اکھ پڑاو طے کرتا تھا اوس یمن مژ افسانوی انداز مژ بنیادی کتھ و پنج کوشش کرنے آئہ تے افسانوی سونچ اوس پانس گن رائ غب کرنس مژ گنہ حدس تام کامیاب سپدان۔

اختر محی الدین گر کا شرس افسانہ مژ افسانہ ترچھ تڑھ روایتھ قائم تے افسانہ لب صحیح و تھ۔ سہ تھ گڈوباتی ادپن ہندی پاٹھ کو ترقی پسند تحریکہ عستو مُناشر تھ کوڑن اتحہ مژ سرگرم رول ادا۔ امر سند یو افسانوں کو رگوڈنچہ پھر افسانہ مژ حقیقت پسندی ہند معیار قائم۔ سہ لوگ انسان سپنڈر خلپڑتھ خارجی پانہ واؤ میل گرتا کہ تازخپر مژ نوی کردار تھر نہ یم لازوال تھ اسکی تھ لامثال تھ۔ اختر سندہن افسانہ مژ چھنے اکہ تڑھ پنچ تلاش یو سہ انسان سپنڈ اندرون پیٹھ ووتل تھ خارجی ٹکدین اویزان گٹھان چھنے۔ یم کردار پھ مصروف سپنڈ خاہی شہ ہندی نمائیند۔ ۱۹۵۶ء مژ کو راختر صائب پن گوڈنیگ افسانوی سومبرن ”ستھ سنگر“، ناو شالع یتھ مژ ستمہ افسانہ اسکی شیے (۲) پنڈ تے اکھ (۱) موپانہ (A Piece of String) افسانہ ک ترجمہ ”سلہ داؤ“۔ امہ پتھ گرن ۱۹۵۹ء مژ دو یم افسانہ سومبرن ”سو نزل“، ناو شالع۔ اتحہ مژ تھ اسکی ستمہ (۷) افسانہ۔ ”ستھ سنگر“، اس کا شریادنچ گوڈنچ افسانہ سومبرن یمیہ خاطریں وساہتیہ اکاڈمی ایواڈتھ میؤل۔ ”دری یاچہ ہند پیزار“، ”منے توگ نے کیٹھه“، ”ٹس“، ”دیدے وزن“، ”آدم پچھ عجب ذاتھ“، ”پرالب“، ”تھ“، ”ہتک“ افسانہ ہند کردار پچھ ایچ مثال۔

علی محمد لوں پچھ امہ دو رک بیا کھ افسانہ نگار۔ لوں پچھ بُنیادی ڈرامہ نگار مگر کا شرس مژ لیکھنی افسانہ تھ۔ ”تے سندی نمائیند افسانہ پچھ“ یم لوکھ، ”کوڑنچہ ہن اکھ“، ”موغلی غفارا“، ”لوکچہ بچھ کتھ“، ”تے مدن سرتے منوش“، بیتر۔ لوں سندہن افسانہ مژ پچھ کشیر ہند تھند تھی ورثہ اظہار پراوان۔ امہ دو رک بیا کھ اہم افسانہ نگار پچھ صوفی غلام محمد۔ تے سندی ز افسانہ

مجموعہ چھو ”شیشہ تے سنگستان“، تھے ”لوسمیتی تارکھ“، تیندی زیادتر افسانہ چھو کر دا رک افسانہ۔ ”ٹڑھے ٹڑھے“، ”مال دید“، ”ٹشڑ کھور“، ”جان دید“، تھے ”عجب ملک تے نوش لب“، چھو امی پسندی نما یندہ افسانہ۔

ایمن کامل اگرچہ کاشیر شاعری ہند بالہ تھونگ چھو اما پو ز افسانہ صفحہ ہندس ارتقا ہس مژر کو رئی پنڈ کیشہ موہلو افسانہ لیکھتھ اہم روں ادا۔ تم کو رپنہن افسانہ مژر دیہاتی زندگی ہند پوز پوز ما حول بد۔ یمن مژر ”یاد وستو“، تھے ”گگوگو“، ”کو کر جنگ“، ”آج سر کنہ پل“، ”نو یاؤں“، ”پئنڈ پرین“، ”عشه پھیاڑ“، ”جہنمی“، ”سوال چھو کلک“، تھے ”پچھو“، ہوڑ افسانہ قابل ذکر چھو۔ تاج بیگم چھنے امہ دو ریچ اکھا اہم افسانہ نگار۔ امی سپریز گوڈ پچھ افسانہ سومبرن چھنے ”الاو“۔ امی سندہن افسانہ مژر چھو کشیر ہند ما حول گاشراونہ آپت۔ امی سندہن افسانہ مژر چھو بڑھم، راجہ، بوغڑی صوبہ داری، آستانہ ڈیڈ تل تھے خوجہ واے بیت نا وہنس لایق۔

ہری کرشن کوں گو و افسانہ مژر روایتی دلپلہ عنصر چہ جایہ مخصوص و اتھک ساخت دلچسپیہ ہند مرکز بناؤں کامیاب تھے سہ چھو واقعہ کھوتھے چھو ٹراؤہ ہمیت کردارس دوان۔ شمشان ورأگ، حاس چھو روقل، تا پھو، پتھے لاران پر بھو چھو کوں صائب سندی نما یندہ افسانہ۔

ہردے کوں بھارتی چھو جدید افسانہ کس تائی میرس مژرا کھا اہم روں ادا کران۔ دو ری جدید س مژر یم انسانس کلڈی مسائیل درپیش چھو تھمن مسائیں زیو دنے خاطر چھو تمرا کہ انفرادی باؤثر تر اپیہ ہند استعمال کو رمٹ۔ سوتڑاے چھنے علامتھ سازی تھے تحرید کاری ہئز۔ اہندس ”ٹڑک پویہ“ افسانہ مجموعہ مژر چھو ازی کس انسان سند نفسيائی پہلو، تنہائی، اجنبيتھ، سمائجی تھے اخلاقی قدران ہند زوال بہترین ذائقی علامتو عستی ہاویہ آمٹ۔ رتن لال شانت چھو یئمہ دوڑک بیا کھا اکھا اہم افسانہ نگار تھمگ پننو فنی گونوستی کاشرس افسانہ مژر باگہ

بُو رُت بُر زر کور۔ شانست پُچھ و نیں کہن تے کا شر زبانی ہند اکھ نمودنے افسانے نگار تھے تمدن پُچھ چہ
 امتیاز تھے زسہ پُچھ کا شر افسانہ اکھ سنجپد تنقید نگار تھے۔ وہمہ صدی ہندس سُتمس آٹھ مس
 ڈپلس دوران و تحری کا شریں ادیں مژز تڑے اہم افسانے نگار یہو کا شر افسانے کس ارتقائی
 سفر و سعیت عطا گر۔ یہم تڑے افسانے نگار پچھ فاروق مسعودی، گلشن مجید بشیر اختر، عباس
 تابش، شنکر رینہ، غلام نبی بابا تھے گلشن مجید بیتر شاہ مل۔ یہ دوے پئی مین کیپڑھن وری مین
 کا شر افسانچ مقبو لیت کم گیہ، مگر کیپڑھو افسانے نگار و تھا و اچھ روایتھ برقرار۔ یہن افسانے
 نگارن مژز پچھ روپ کرشن بٹ، م۔ کے۔ رینہ، سید یعقوب دلکش، محی الدین ریشی، محمد
 یوسف مسکین، بشیر اطہر، رشید راشد، نذری جہا نگیر، شمس الدین شیمی، شفیع شوق، مجروح رشید،
 رتن تلاشی، محفوظہ جان، مشتاق احمد مشتاق، سید رسول پوپر، اوتار ہو گامی، رحیم رہبر، آفاق
 عزیز، کفایت روشن خیال، شاہدہ شبنم، اطہر ریاض، اشفاق احمد تھی شاہ عرفان تھے ناوہنس
 لا یق پچھ۔

آدم چھو عجب ذاتھ

”آدم چھو عجب ذاتھ“ افسانہ چھو اختر محبی الدین سندھن افسان مژا کھ منفرد نگ
یتھ اوس رومانی مزاڑک افسانہ و نتھ ہیکو۔ افسانگک عنوان چھو رحمان راؤ، ہی سندھا کہ شعر
مصر پر مژا اخذ کرنے آمٹ یس یتھ پاٹھو چھو۔

آدم چھو عجب ذاتھ جدائی پھٹھے بھانے

چناچہ افسان متعلق چھو یہ تصور زیپہ چھو اکھ جذبہ، صور تحال یا ادبی ر عمل موخر
کھوتتے موخر لسانی قعلیس مژپیش کران۔ امہ اصولہ ہرگاہو چھواتھ افسان مژتھے چھو اگے
جذبہ تھیم باوتحہ لبان۔ افسانگک بُنیادی مسلیہ چھو فطری حُسن س نیسبت فرد سندھ ر عمل
یہیکیک باعث ملے سُجانن نچو رمضان چھو یس فوجس مژر تی سپر تھ افریقہ کین گرم سیکھ
صرراون مژ دین گذاری کرنس دوران تھ ماجھ کشیر ہندس فطری حُسن نش پانس نھبھے
گو مٹ پانس محسوس کران چھو تھیلہ واپس کشیر یوان چھو، سہ چھو ڈل تھ ڈلس اندر پکھو
کین قودرتی مناظر مژ محسوس پدان۔ مگروند کس آواوس پیٹھے چھو کلین ہند سبزار راوان تھ تم
چھو گریاں سپدان۔ یہ سورے و چھوتھ چھو رمضان پاگل گڑھان۔ بھارک حُسن وندس مژ
غاب سپدن چھو تھند برداشتہ نہبر۔ اتھری پاگل نپس مژ چھو اکہ دوہ پان ماران مگر تیز یہ پانے
ماری چھئے ملے سُجان یہ سوچہ سمجھے نہبر۔ امہ پتھے کیزیہ و ہرکی چھئے کیمبرج لندن پنج اکھ کوار کشیر
چکرس یوان تھے سوچھے ملے سُجان نس ہاوس بوں مژ قیام کران۔ سو تھے چھئے تھے پاٹھو فطری پنج
پرستار یتھ پاٹھو رمضان اوں۔ لس چھو ڈل تھ اتھ اندر پکھو علاقن ہند مارک منز رپنے
مصوری ستر محفوظ کرناک ہمسو سہ مگر باسان چھس ز سو ہیکیہ نہ یہ سورے پنہ مصوری ستر

پنہن متصویر مژر قادگر تھے۔ اکہ دوہ چھے سوتیہ اتھ حُسن سست تخلیل سپد نے با پتھ ڈلس ووٹھ لایاں تے مراں۔ چناچہ میم صاًب موپہ تے ملہ سُجان چھ امیں قتل کرنے کس جرم مژر گرفتار کرنے یوان۔ مگر سہ چھ بار بار اکے کتھ دوہ راویان ز ”از دزاو کتھش“، میمہ ہند مرُن چھ ملہ سُجان سُنڑ یتھ پر پڑا کھ جواب ز رمضان کیا زِ مؤود۔ تِس اوس نے او تام فکری تران زِ ہنگتے منگہ کیا زِ مور رمضان پان، مگر ازیتیلہ میم صاًب تے پانس یی غالیہ کو رملہ سُجان نزیون زِ یتھ پاٹھ میمہ فطری حُسن سست وصل سپد نے با پتھ پان مور یتھ پاٹھ کو ررمداش تے۔ میمہ ہند مرُن چھ تِس رمضان سُنڈ مرکہ وجہک جواب تے تِس سپد اطمنان زِ آخرتہ دزاو کتھشل۔

یہ افسانہ چھ انسانی زندگی ہند ہن مختلف نفسیاتی پہلو ہن تے گاشراوان۔ مثلن افسانکہ آغاز پڑھہ انجام س تام چھ انسان تے قودرتِس باہم اکھ مربوط رشتہ بروفہہ گن آمُت۔ افسانکس شروع مژر چھ شائیمار باغُک او ند پو کھ نہایت خوبصورت تھ انداز مژر ٹا کا پکرنے آمُت۔ یتھ سست گوڈ رمضان تے پتھ انگریز میم کن سپد نیڑھان چھ۔ رمضان چھ گہے پنہ وجوہ دک آئے کھیلہ و تھرس مژر تلاش کران تے میم چھے پتھس رنگ رو غنس مژر قودرت قاد کر تھ سجاو نیڑھان۔ دوشوے چھ قودرتکس زالس مژر ولنے آمُت۔ افسان مژر چھ ملہ سُجان شعوری طور اکھ حصہ پھیل کردار۔ افسان مژر چھ او ہند کردار عملہ ہندس ارتقا ہس دوران شعوری طور بالغ سپد ان۔ ملہ سُجان چھ اتھ رازس واقف گذھان ز قودرت تھ چھے اکھ ساختھی مگر اتھ بروفہہ کنہ چھ بعضے انسان بے بستہ سپد ان۔ یہ افسانہ چھ نے صرف انسان تے قودرتک رشتہ بروفہہ گن انان علکہ انسان تے انسانس باہم رشتہ تے چھ اکہ مخصوص انداز بروفہہ گن آمُت۔ خاص پاٹھ ملہ سُجان سُنڈ حوالہ۔ افسان مژر چھ ملہ سُجانس پر تھ انسان اکھ اکس ہیو باسان۔ تِس چھ ”نڑ“، ”تے“، ”بے“، ”یا“ ”چون“، ”تے“ ”میون“، ”مشتھ گومت۔ تِس نیش چھ پر تھ کانہہ نفر قودرتکس نظام س تابع تے اتھ نظام مژر چھ ساری تفریقے بے سؤ د بنان۔

افسانس مژر چھ ملہ سُبھان میم صاپہ مئزی آشینے ونان، مئزی کو رتے مئزی نوش۔ ملہ سُبھان چھ نے اکس فرہنگ کو رتے پنہ آشینے درمیان کا نہہ تے فرق کران۔ دراصل چھ نے اتبہ ملہ سُبھان سُبھر نیٹک سوال۔ بلکہ چھ سہ میمہ تے رمضان نس موں مژرا نسان تے قو درتگ گنیر و چھان پیتہ سماجی رشتہ ہنز کا نہہ تے وقت چھ نے۔ یہ چھ سہ پڑاویتہ انسانی نفس فطرتچہ کو چھ مژر چھرا اکس انسانس پڑنا وان چھ تے سماجی مرتبہ تے رشتہ نیست نابو دگڑھان چھ۔

افسانس مژر چھ ز مٹوا زی صورتحال لر لوز رتھاونے آمتو۔ یعنی رمضان مرن تے میمہ ہند مرن۔ اکھ واقعہ چھ دوچھ پُشنے تے اکہ ورائے چھ بیا کھ نامکمل۔ رمضان سُبند مر گلہ واقعہ وضاحت چھے میمہ ہند مرنے ستر سپدان۔ امہ لحاظہ چھ یم دوشوے واقعہ اکھ اکس سُبند تکمیلہ با پتھ خواری۔ یہ افسانچ خوبی چھے زیوت نے مکا مود سر کردارن ہند ڈین شیترن با وتح لبان چھ تمہ کھوتہ زیاد چھے تمن ہنز خاموشی باوان۔ یمن کردارن ہنز خصوصیتھ چھے زیم چھ نے پنیس محسوسات گھلہ ڈلہ پاٹھر با وتح گرتھ ہبکان۔ مثل رمضان چھ پن او ندرؤں باون قاصرتہ میم چھے پن محسوسات باون قاصرتہ ملہ سُبھان چھ بروئے کول ز اخر رمضان کیا ز مؤد۔ اکثر چھ ونہ یوان ز خاموشی ہنز زبان چھے زیاد اثر آموز۔ یہ پزر چھ یمن تریشوں کردارن ہنز عملاہ تلہ واضح سپدان یم خاموشی مژرتہ واریاہ کیٹھے باوان چھ۔ یہ کتھتہ چھ ز افسانس مژر چھ ملہ سُبھان، رمضان تے میم صاپہ ترے اہم کردارتہ افسانچ ساہے عمل چھے یمنے ترین کردارن اندک پکان۔ مگر مرکزی کردار چھ ملہ سُبھان تے ملہ سُبھان سُبھر ذہنی مکفیتھ طاکار کرنے با پتھ چھ باقی ز کردار امدادی۔ بلکہ ہرگاہ ونو ز تم ز کردار چھ ملہ سُبھان سُبھر شخصیہ ہند عکس، غلط گڑھہ نہ۔ افسانکس باقیس مژر عمل بر وہہ پکناونے تے پلاس حرکت بخشنا با پتھ چھ یم ز الگ کردارتہ چھ توڑ آتی سطھس پٹھ یم دوشوے کردارا کی شخصیتکو ز پاس۔ کردار وذریعہ چھ موتگ تے حیاتگ تصور چھ یتھ

افسانس مژرا شار آتی اند از مژر باونہ آمُت۔ رمضان تے میم صاُب چھ زندگی پہنڈس پنجرس
 مژر پھسستی جاناوار یمن زندگی موت تے موت زندگی باسان چھئے۔ ملہ سُجان چھ اتحہ زندگی تے
 موت چھ امہ کشمکشہ هُند تماشہ بین تے لش چھ موت تے حیا تگ حلول سپُن آشکار سپدان۔ توے
 تے چھ لش کتھن شل درامُت۔

وونڈ کھڑو چھنے واری چھنے

”وونڈ کھڑو چھنے واری“ افسانہ چھڈ ڈاکٹر شنکر رینہ سُند تحریر کو رُمت اکہ الگ موضوع افسانہ مژرا کہ ہسپتال ک پورے صورتحال و بڑھنا وہ چھڈ آمُت۔ ڈاکٹر شنکر رینہ سُند کے ساری افسانہ چھڑ امہ اعتبارِ جد اگانہ مقام تھا وان تک باز یمن مژر چھنہ پلاٹ تھے ساخت گئے مقرر خیالن یا نظر یہس تاپین بلکہ دگ تھے دو کھلن والین ہندس کربس تاپین یتھ کا نہہ انعام دین سراسر فضول چھڈ۔ اتھ افسانہ مژر چھڈ اکہ ہسپتال ک صورتحال ک اگانہ درشاو نہ آمُت۔ یتھ مژر پر تھ کا نہہ انسان پنڈا کھا لگ دگ تھے دو دہتھ زوان تھے مران چھڈ۔ ہسپتال مژر چھنہ مریضے یوت دادہن دو کھن مژر ہبہ آمُت باسان بلکہ اتھ مژر کام کرن والین یانے بہارن پٹھ نظر گز ر تھا وان والین تھے چھڈ کم تام دا دی اندری للہ ونڈ آسان۔

یہیمہ ساحنہ اسی یتھ افسانہ اکھ سری جائیز ہوان چھڑ اسہ چھڈ باسان زاکھ ہسپتال چھڈ پیٹہ بہار ڈاکٹر نش ایلا جس پیارا ان چھڈ تھے توے چھڈ شاید امیک موضع ”وونڈ کھڑو چھنے واری“ تھا نہ آمُت۔ مگر یہیمہ اسی پنڈ پاٹھ کے افسانہ اسک سوں مطالعہ کرتھ بہارن ہندس ظاہر س تھ بامن مشارکہ کران چھڈ۔ اسہ اندر چھڈ بہارن عستہ ہمدردی ہند جذبہ ووتلان۔ تھے انسانی زندگی ہنڑا کھن تلخ حقیقت چھنے اسہ پٹھ آشکار سپدان۔ تھے زن گوویہ نہ اسہ مژر چھڈ یہ احساس گنان ز دراصل چھنہ ہسپتال س اندر ڈھر ٹھڑھڑ کروں بن یمن بہارن ڈاکٹر نسکھن فکر آسان تھے نہ چھڈ یم میلان کرچھ وار پیارا ان۔ بلکہ یہیمہ وار ہنڑہ من فکر تھے تشویش چھڈ یا کھوٹن تھے خوف چھڈ، سو چھنے موچھ واری۔

تک باز اتھ ہسپتال مژر یس تھے بہار یوان چھڈ ہندس نصیپس چھنہ ٹھیک گڑھن بلکہ

مولتی پنځوندگی حوالې ګرتھو والپس نیرن آسان۔ یئمیک احساس اسرے افسانې کس ابتدا ہس مژن بې چاچه نہ تې اُخرس پېٹھ گلې نې مرنې گرڈھان چھ۔ پې کتھو ننس مژن چھنې کاٹھه فرق یا چڑھن زی سورے دنیا چھ اکھ ہسپتال۔ یتھ مژن پر تھ کاٹھه شخص پانس ستر اکھ دودتے اکھ دگ ہتھ بسان چھ تې اُخرس یې پے دگ ہتھ مراں چھ۔ انسان چھنے زاٹھه تے زندگی مژن تې زندگی ہندرس اُخری ٿیا ہس تام پنځہ داد یک یلاج ہبکان گرتھ۔ تے نہ چھ امه دگ نش گنہ طریقہ نجات ہبکان لپتھ۔

زندگی چھنے بذأتی خود اکھ دودتے زانٹھتے نہ زانٹھ یہ دودلله وُن تے اُتھر ستر اتحواس گرتھ پکن چھ انسانی فطرت تے کاٹھه اکھا ہیکه نے امه نشہ مضر حاصل گرتھ۔ یئیلہ کاٹسے شخص پې دود یادو کھ گنہ ساعتے زیاد ٹنگ کران چھ اُمس اندر پک روزن واک چھ اُمس تسلاه دواں تے یو ہے دود برداشت کر ٹک حوصلہ دواں۔ مگر گنہ ساعتے چھ دود حد تے نبران تے تمہ ساعتے چھ امه داد یک مقابلہ کرنے خاطر انسان گن زون روزان تے کاٹسے ہنڑ ہمدردی تے تسلاه چھنے لس اتح مژن کاٹھه اتھه روٹ گرتھ ہبکان۔ یتھ افسانس مژن تے چھ اسے یو ہے صورت حال نظر گرڈھان یئیلہ اُسی اکھ ہسپتالے کس وارڈس مژن مختلف بہمارن مژن بتلا مریضن ہنڑ ووٹھ ڈھانٹھتے زندگی ہنڑ تے موچ کشمکش چھ ڈینان تے اُسی چھ یہ ماننے خاطر تیار گرڈھان زی اکس ہسپتالس تے دنیا ہس مژن چھنے کاٹھه تے فرق۔ مشہور اردو نظم نگار بلراج کول ہنڑ نظم 'اہمبو لینس' تے چھ زندگی تے دنیا یک امی پہلوک عکسی کران۔

افسانچہ کامیابی ہند راز چھ یتھ کتھه مژن ز افسانے پر ن دوں چھ پنځے پاٹھو زن تے اکس ہسپتالس اندر بھاتھ وارڈس مژن بہمارن ہنڑ گرڈھو چھان تے ہنڑ کتھه بوزان چھ۔

کاشِر شاعری: روایت تہ تحریر ہے

کاشِر شاعری چھے موضوعی تھے ہیتی اعتبار پر تھے شاعری عرس نش کیثروہش رو با وجود تھے وکھرے تھے اکثر شاعر و کو رپن موضع پنسے فائی بس مژہ پیش کر پیچ کوشش۔ لول یودوے او تامچہ شاعری ہند مرکزی عنصر اوس اما پڑھ تو تھے چھٹا تھ آفاؤ قی تصور س وکھرے شاعر انہ اظہار میؤلمت۔ مثلن لل دبد کو روا کھہیتیں منزے دیے سندس پر تھ جایہ موجود آسنیں لول ناو:

گگن ٹے ٻتل ٹے
ٹے دن پون تے رات
ارگ ڙندن پوشہ پُل ڙے
ڙے چھکھ سورے تھ لاگر ز کیاہ
(مل دبد)

حضرت شیخ العالمن چھٹا ہے لول خدا ایں، حضرت محمد، اصحابہ کبارن، اولیاء عظامن تھے
پڑھ روتا نس ستر منسوب کو رمت:

ہا نند یو ہند ہن ہئز کامہ تڑا تو
تڑا تو تھ پڑا تو حقہ سئز و تھ
حضرت محمد متھ مشرا تو
اسہ نئی دوزخس تمیں روز کتھ
(شیخ العالم)

حبہ خوتونہ ہندی تحریر اسی واکھ تھ شر و کبو نسبت معمولی پھیر و با وجود تھ موضوعی ہشر کر
نسوانی لہجہ تھ مجازی لوکو شاندار نمونہ:

ہنسِ ہنسِ یاون آم سورانے
 بُرماں گڑھن اچھ پوش
 چونے باغ تے ٿلے وولو چھاوائان
 ٿتے کھوز گئی میاڻ ڊے
 (حبه خوتون)

صوفی شاعری ہندی تحریب رؤدی یسلہ پاٹھر تصویبین پڑاون ته اسرارِ ورموزن ہنز
 و بڑھنے کران ته ہیتی اعتبار آیه نون، قلب باعمل انبه، یمن مژنظم صنفہ ہندی نمونہ دڑپنٹھر گئے
 مثلث تمثیل آدم، شش رنگ، تقدیر آم نونے، شنی یا گرددھتے، نے بیتر۔ یمن شاعر نش
 اوس وحدت الوجود فلسغ شاعری ته لولگ پیز و دن۔

رسوآل میرن ہیتی ته موضوعی تحریب اگرچہ بزوٹھے متارف اس سپد مئتو مگر غزلک ٹیکنیک
 ورتون پور کامیابی سان۔ رسول میرن شعری کردار اوس زندہ ہندہن رعنای یمن مئتو گومت
 ته جسمکس انگس انگس او سس شعر چہ کھا لتھتے تقدس رچھان:

چھایہ کوکل کنه آپنیس آه
 نته قرآن پڑھ بسم اللہ
 پانہ لیو کھمٹ تھر ذوالجلال کی یے لو
 بوش حسنی روزی نہ کاری یے لو

(رسول میر)

مثنوی ہنز صنف یوسہ محمود گائیں فارسی پڑھ و وزم اُذ گئے کاشم مژ سبھاہ مشہور۔
 یتھ مژ عشق بے اوس داستان ہند بیان اوس۔ یہ تحریب اوس نہ ہ صرف موضوعی بلکہ ہیتی رنگو
 ته، یہ اس اکھ منظوم داستان یوسہ دمصری ہم قافیہ شعرن ہنز لکھنہ آیہ۔ یمن ہندی موضوع
 اس سلہ پاٹھر رزمیہ، بزمیہ یا ہزر لیہ۔ محمود گائیں سندس دورس مژ آوبیا کھا کھنود تحریب صوفی

شاعری ہندو رنگ کرنے پر۔ اگرچہ کاشتھ صوفی شاعری ہند ابتداء عذ و دا ہمہ صدی مژرشیخ شرکین
مژپرے میلان چھٹ مگر ادا ہمہ صدی سورنس تے ۱۹۱۹ ہمہ صدی شروع گرچھنس مستی عستی میول اتحہ
پوچھرامہ صدی ہندوں اُخری وری بین مژ و تھو کیشہ تھو شاعر یمو نے سری تے صوفی تھو تھو بو
وراے پیچہ گنہ تھو تھو باوکھ گر۔ صوفی شاعری چھیہ جذبج تھو تھو بن ہنز سوگر تھو تھو مژ انسان
پنڈ ذا تھو مژراؤ تھو دے گاران چھٹ یہ آپہ اکھو تھریک پنڈ کاشتھ شاعری باگہ۔ یہیک موڑ
خالص ماورائی حقیقت گاشڑاوڈ اس۔ مگر یہم تھو تھو رؤ دی اکثر وڈن صنفہ مژ سپدان۔ امہ
صنفہ ہند زیاد پہن چلے جا ورؤ دار دا ہمہ صدی ہندس اُخ رس تھے کنو ہمہ صدی مژر ییلہ اتحہ
صوفی شاعر ان ہند اکھ زیوٹھ کاروان باگہ آؤ یمن مژ کرم بلڈن، سوچھ کرزال، وہاب کھار،
شمیں فقیر، رحمان ڈار، احمد بٹواری، شاہ غفور، عبدالاحد نادم، سیف الدین تاریلی تھے پز کاش
بٹ قابل ذکر چھٹ۔

دپیو مس تے دو پنجم نظمیہ ہند تقيیدی جائیز

”دپیو مس تے دو پنجم، یاونو“ دپیو مے بالے یارس یاری لاگو، چھئے گوڈنج نظم کا شریں مژر یوسہ مکالمن مژر لیکھنے آہڑ پھئے۔ اتحہ نظمیہ مژر چھ عالم فہم زبان استعمال کرنے آہڑ یس زن امہ نظمیہ ہند حسن چھ۔ اتحہ مژر چھ تخلیقی گن یم لفظن ظاہری تے لغوی معنے علاوہ استعاراً تی تے علامتی معنے تے مفہوم بخشان چھ۔ پہ نظم چھ زبان اعتبر پر و الس نظمیہ ہندس عقیدتی صورتحال س تام و اتناوان۔ اتحہ نظمیہ مژر چھ تیتحہ ڈرامائی صورتحال یتھ مژر دون کردارن ہند وصل اکھ تیتحہ منظر و چھان چھ یتھ مژر یمن کردارن ہند باہمی گفتگو، کردارن مستر وابسطے او ند پوکھتے تھے اندی پکھو منظر دید مان چھ زاکھ تیتحہ صورتحال چھ بر و نہہ گن یوان ز نظمیہ ہندی کردار تھے صورتحال چھ زند جاوید تصویر و و تلاوان۔

دپیو مس بالے یارس یاری لاگو   تھر دو پنجم بوزوں پھنس کونے لاگو

نظمیہ ہند گوڈ نکے کمال چھ ز شاعر ن چھ خدا ایں مستر یارانہ لوگ مت یوسہ کاٹھہ لوکٹھ کتھ چھنے۔ امہ خاطر گرٹھ کاٹھہ تپے عمل کرءاہڑ آئسنا۔ پہ نظم چھیہ اکھ روحاںی تجربہ یتھ مژر روایتی موضوع آئسنا با وجود اکھ بیوں تے بدون طریقہ کار اختیار چھ کرنے آمت۔ نظم چھیہ و ہن شعرن پٹھ مشتمل تھے پر تھ گنہ شعر کر ہ مصہ چھ ہم قافیہ یمہ موجوب نظم مشتوی چال چھے رطان۔ یعنی ہیر پٹھ بون تام موضوعی تسلسل مگر پر تھ گنہ شعرس الگ الگ قافیہ بندی۔ امہ نظمیہ ہند پر تھ کاٹھہ شعر چھ پانس مژرا کھ مکمل دنیا یس پن اکھ الگ معنی چھ تھاوان یس تجربہ رنگ کا شری شاعری مژر پزی اکھ شاہ کار نظم چھیہ یمکو سوال وجواب پر و الس سوچنس پٹھ مجبور چھیہ کران۔

دپیوس اے کتبخ پھے ٿتے مکان
 ٿمگ دو پنم گاہه چھ آباد گاہ چھ واران
 دپیوس کیشہ چھ آباد کیشہ چھ واران
 ٿمگ دو پنم امه ستر چھشم کام نیران

اتھ نظمہ یو دوے صوفی شاعری ہندی روایتی اصطلاح ورتاونہ آمڑ چھے مگر یعنی
 اصطلاحن ہند ورتاونچھ صوفیانہ تصورات ووتلاونس ستر ستر فنی نزاکتن ہند پئے ته دوان۔
 نظمہ مژیں موضوع علامتی اظہار خشنہ چھ آمٹ سہ چھنے صرف نظمہ ہندی مختلف معنوی
 امکانات گاشراوان بلکہ چھ شاعر ہند لسانی اظہار ک تھلیقی و طریک ته پے دوان۔
 بنیادی طور چھ نظمہ ہند موضوع جڑک ته گلک باہمی رشتہ ته ٿمہ رشتکو مختلف انہار مگر نظم پران
 پران چھ اتحہ مژ مختلف صوفیانہ مقامن ہنز باتھتہ بر و نہہ گن یوان ته خالق ته مخلوق ہند
 عقیدتی ته مذہبی معاملاتن ہند تصویرتی دپد مان سپدان۔ امه نظمہ ہندی مختلف انہار، علامتی
 اظہار، لسانی باوتحتہ شاعرانہ فن چھ امه نظمہ ہند حسن ته امه اعتبار چھے پہ نظم کلہم کاشٹر صوفی
 شاعری مژ منفرد مقام تھاوان۔ اتحہ نظمہ ہسکو صوفی تشریح علاو خالص شاعرانہ سو تھریس پیٹھ
 ته ٿتھے گن لطف گلک چھ گن اسی رحمان ڈارنس "دشیش رنگس" تلان چھ۔ اتحہ مژ چھے
 جستگی ته لاطافت ته ابہامک ورتہ۔ سوالک جواب چھ بجا چھ خود پیچہ سوالک نشان بنان ته
 کتھن ته نوکتن گتھے گیو رتلان:

دپیوس مئے ته باوتم پن آسُن   ٿمگ دو پنم پان پن ٹھر کاسُن
 "دپیوس ته دو پنم" چھے لسانی اعتبار واریاہ اصل نظم۔ نظمہ مژ چھ کردار، جزو ته گل،
 باوکھ ته بیا کھ بوز کھ، جزو عاشق ته گل معشوق۔ راؤ ونی وول ته مخاطب بوزن وول۔ یہ نظم
 چھے سو چھ کزانی موضوع اعتبار بد نظم۔ اتحہ نظمہ مژ چھ سا لک شعور چھ بیدار کپیئر مژ پننس

خالقس عستِ ہمکلام سپدان تے سنتِ وجودس جوں تے کلس درمیان رشتہ زانچ کوشش کران۔
 یئیلہ سائک مختلف مرحلو مژری گند ران چھتے پزتھ مر حلس پیٹھ کامیابی لبان چھتے سہ چھتے
 صاحب کمال تے صاحب حال مقامس تام واتاں۔ بیتی عاشق تے معشوق بلا تکلف زان چھتے
 سپدان۔ صاحب کمال چھتے خالقس یور پلناوان تے صاحب حاس چھتے خالق تورے ونان ز
 وان کنیا گڑھی۔ سو چھتے کزال چھتے خالقس بالے یار و نتھ زان یزھان ز اُسی یمو نزدیک تے
 لا گو یارا نہ۔ بالے یارس پھس نہ ناراض کران تے پھس اقرار کران۔ اُتی چھتے باسان ز
 سو چھتے کزال چھتے صاحب حال تے صاحب کمال تے۔ تکنیا ز سہ چھتے خالقس آنکار کرناوان تے
 ونان پھس خدا صائب ٹپڑ بذناوس چھتے سبھا واق لگان تھے کنی چھتے سو چھتے کزال خالقس
 ونان ز نمبر کنیا چھتے اندر کنیا چھتے خدا صائب پھس یہ کینٹھا اندر چھتے چھتے نمبر تے کھلٹھتھ
 چھنے کہنے۔

دپیو مس کنیا چھتے اندر کنیا چھتے نمبر   تم دو پنم می چھتے نبر تی چھتے اندر
 باسان چھتے سو چھتے کزال چھنے لفظن عستِ تیھے کنی گند تھہ ہیو کمٹ یئیمہ کنی جوابس مژر
 تیھ کاٹھہ کشش آسی ہے یوسے عام پرن و الس پانس گن کشس کر ہے۔ شاعر چھتے
 واریا چیز تے سوال حل کرنی و بشھان مگر لفظن ہنز تنگ ڈستی کنی چھنے صحی سوال وجواب مرتب
 گر تھہ ہیو کمٹ۔ کنیا وجہ چھتے سو چھتے کزال چھنے اتح سوالس جواب معقول پانچھی پیش گر تھہ
 ہیو کمٹ، اتح نظمہ مژر چھنے کنی تے سوالس فکر انگریز جواباہ میلان۔

کر سا میون نیاے اندے

کاشِر زبائِ پہنڈس قد آور شاعرِ محمود گامی سُند پہ مذکور شعرِ مصر عربِ چھپنے معتبر مفہوم کرنے
بیسیار جہشل یس کلہم انسانی صورتحالک اکھ فکر انگیز اظہار چھتے امہ صورتحالک مرکزی
کردار چھ آدم یس پنہ ازلہ کالہ پڑھے از تمام حیات تھے کاینات کین بسر ساؤ معاملن تھے
سماء جی زندگی ہن ورن و آری داتن تھے حادی ڈاثان ہند نیاے پتھران ووت۔ امی
ز پڑھتے کر پڑھ گد رن حالک آدم وبد اکھ چھ:

کر سا میون نیاے اندے

مارک مندے مدن وارو

یہ آدم وبد اکھ چھ کلہم انسانی ذا ڈاٹ ہند اکھ تیٹھ بر جستہ مگر در دنا ک اظہار یس بیک
وقت احتجاج تھے چھتے فری یادتہ۔ احتجاج او کرنے

باغ بہشت سے مجھے حکم سفر دیا تھا کیوں

کارِ جہاں دراز ہے اب میرا انتظار کر

(علامہ اقبال)

تھے فری یادا کرنے

آمہ پنچ سدرس ناو چھس لمان

کتھ بوز دے میون من تھے دی تار

(لل دید)

احجاج ک تھے فریا دک حال چھ تمہ ویز مژر تلان ییلہ مختاری ہند درجہ لاچاری

ہر صورت پزاوان چھٹ - اکہ پاسہ چھٹ اشرف المخلوقات آسنگ گمان تے بیکیہ پاسہ بشری
محوری ینہند ہر لدا حساس:

نا حق ہم مجبوروں پر یہ تہمت ہے مختاری کی
چاہتے ہیں سو آپ کریں ہم باعث بدنام کیا
(میر)

اشرف المخلوقات لقب پزاونے کنی آس جنت عطا کرنے تے بشری مجبوری یو کنی آوامہ
جنتے مژ کلڈنے - دراصل چھٹ امس عجب زاد آدم سند داستان تے عجب یس لیکھ لیکھ لکھنے تے
پر کر پر کر پرنے روزان چھٹ -

نہ ڈھوکاں چھٹ اچھر آگرنہ کران قلم جوابے
یوسہ تشنہ رؤز و اُنسن تیکھے تڑھ عجب کتابے
(شادر رمضان)

امی عجب داستانک اکھاکھو قچھ انسانی زندگی ہند اکھاکھنیاے تے یم ساری نیاے
چھٹ کہ انسانی بے بسی تے لاچاری ہندی الگ الگ انہارتے آکار - کائنسہ پیو و گلے نشہ جن
ڈھبیہ گڑھنگ تے جز گلس ستر واپس رلنگ نیاے پہنچن تے کائنسہ سما جک فرد آسنے کنی
دنیا وی زوالان ہند بار ڈالن - کائنسہ پیو وانا الحق و نتھ دارس کھنگ نیاے ڈالن تے کائنسہ
سبحاناما عظم شانی و نتھ سما جی نیا لیں تن دینے باوجود دون کھسون -

انسانی وجود کیہ از لی نیاے چھٹ تمهہ و ز اکس فکر انگیز صورتحالس زخم دوان ییلہ خود
زانی ہند گمانے ہر رک تے لاچاری ہند احساس و زنا و تھ حار آنی ہر صورت پزاوان چھٹ -
محمود گامی تے چھٹ اتھر صورتحالس ورگہ باو تھ دوان - ہنہ ہنہ ڈھانڈ تھ چھس نے سہ تصور و نہ
یوان یس آدم سند ازلہ کالہ پیٹھہ انسانی تل شعورس مژ بستھ چھٹ -

ڙھور ڦکھ ہنسه ہنے
ونسے آہم نو مدن وارو
گوژھ هم بروڻھ کنه
ماڑی مندے مدن وارو

کاُشرس سما جس مژر چھ مالین تے واری یو زبیون تے بدؤن تصور۔ اکہ پاسے مالینک مارے
موٽ تے آش تے بیکہ پاسے واری ویک خوف تے وسواں۔ کاُشرس زنانہ ہند چہ سما جی نیاے
چھ کاُشرسن لکھ بائتن مژر بار بار باوتحھ پزاوان۔ امه قبیلہ کبن بائتن ہنز مرکزی کردار چھے
سوے واری وکہ ظلح شکار کاُشرس کور یسند لانی نیاے آدمی ود اکھ بنتھ انسانی زندگی ہند
در دنا کھ صور تحال دید مان انان چھ۔

ہیے من گوڈ بو ر باغ اڑ وون یے
وڑھس تے ڙھس یا پ بل گن یے
تته ہے سمکھم بب پن یے
نوان تے نی نس گر پن یے
ویوٹھ ویوٹھ ہیو تمس اوش ہارن یے
دو پنم کوری گڑھ ڙالن یے

امی بنے سو کھ صور تحال لک بنے پھر یک اطہار چھ محمود گامی سند مذکور معنے سو و شعر یس
انسانی صور تحال لک آدمی ود اکھ چھ:

کر سا میون نیاے اندے
ماڑی مندے مدن وارو

لاؤزِ ژوڑن لاؤ جنس داوس

بال باؤس لانگر نیاے

مذکورہ شعر مژر پوشید اتھ لاؤز نیاں ہے کو گشیر ہٹر سیاسی غول آمی ہند تاپر تھے
کئڈ تھے۔ چونکہ محمود گامی سُند دور اوس گشیر مژر پٹھانن ہٹر غول آمی ہند دور۔ امہہ اعتبار یُس
محمود نس شعر مصر عس مژر گوڈ نیک کردار و بتلان چھ سوچھے موچ گشیر تھے پہ کردار یُس گن
مخاطب چھ سو گیہ گشیر ہٹر باند گامہ آزادی۔ توے چھ گامی ستر زیبو بار بار کا بینات کس
تخلیق کارس نشہ فر یاد کئی بنتھ پنه تقدیر کر نیاے پیش کران:

کر سا میون نیاے اندے

مارک مثڈے مدن وارو

کاٹریس مژر نعتیہ تے مدھبی شاعری

کاٹریز باری مژر چھ نعتیہ تے مدھبی ادب نظم تے نشر دو شو فی مژر چھکر تھ۔ تھس ادیپہ کس زماں مژر چھ مناجات، نعت، منقبت، مرثی تے نثری ادب تے یوان۔ مناجاتگ یو تمام تعلق چھ، پہ چھ پڑھ کاٹسہ شاعری پڑھے گرٹھان، تکلیا زیہند انداز بیان، ابلاغ تے ترسیل سورے تے شیخ نور الدین صائبہ شاعری پڑھے گرٹھان، ابلاغ تے ترسیل سورے چھ مقصدے تے مقصد چھ وحدائی و آرک دا تو پڑھ دے یا شو گارنس تام محیط۔ تصویکس اتحہ سعد رس مژر چھنے مدھبی شاعری وراؤے پیہ کاٹھہ مقصد کا رفرما نظر گرٹھان۔ یمن دو شو فی گونماتن ہند انداز شعر چھ ورگہ مناجاتی تے تھمن پتھے پینچے والو ساروے گونما تو چھ گنھ نتھے گنھ رنگس مژر مناجاتی انداز بیان ورتو و موت۔ تھتھے کنی چھ حض شیخے سند گونگل نامہ، بار خدا یا پاپ نوار، تھتھے ور دتو دو و تے باقی شر کو مناجاتی عطر بآگران بروٹھہ پکان تے بروٹھہ پکتھ چھ شاید پہاڑے ساد مناجاتی رنگ تصوفہ کب مختلف مقامن مژر تبدیل گرھتھہ زلفہ خالیہ پڑھ شریعت، طریقت، معرفت تے حقیقت کب رمز رئیز ناوان۔

مناجات پتھے چھ نعتگ درجہ یوان تے اتحہ مژر چھنے کاٹریز بان سدھاہ سرمایہ دارتے بختاوار نعیکی شروعات چھ کاٹری شاعری مژر حضرت شیخ نور الدین نورانی سند کلامہ پڑھے نظر گرٹھان۔ پنین شر کب ن تے واکھن مژر چھ حضرت شیخ حضور ہند کی تعریف تے تھند اخلاص بار بار عاری فانہ انداز مژر پیش کران، پہ چھ گا ہے فریاد، گا ہے معرفتگ مولل مونحتے تے گا ہے دروڈ پتھ حضرت شیخے سند زمزمه دہانہ نیران:

حضرت رسولؐ کامتحنہ ڈا جی
ڈتے تھے سو زنگ سبز قرآنے

حضرت شیخسؒ پتھے یس گود گلکس گونماں پڑھ نظر پو ان چھنے چھ خواجہ حبیب اللہ
نو شہری یس بوجہ ڈبارے صوفی اوس۔ سہ چھ فارسیک عظیم شاعر تھے اوس مت تھے جسی پھنس تخلص
اوسمت کران۔ پہنڈا کھنعت چھ بڈا ہم۔ یہیمہ تلے فکر تران چھ زخمی چھ صوفی اوس مت تھے
فلسفہ وحدت الوجود چھ پہنڈ مسلک اوسمت۔

یار گڑھو دیو یے
وولہ یار گڑھو دیو یے
آشکارا دزاو یے
صورت ن منز ڈاؤ یے

آمی دور ہنا پتھ پہن چھ بیان کھنعت گوشائی عرف اختر کشمیری۔ اوہنڈا نا و چھنہ آزاد مر حومس
تھے معلوم سپدمت۔ البتھ تھنڈ لف چھ زیمن چھ ملا عطا اللہ ہما و وستاد اوسمت۔ تاریخ
کبیر ک مصنف چھ یمن متعلق و نان۔

روے چون کعیپہ تھے محراب بُمِہ
دَمِہ دَمَ سَجَدَ دَمَ نَ

امہ پتھ چھنہ دون ہتن ورین تام پییہ کاٹھہ نعت گوشائی عرا پا ڈگڑھان۔ حالانکہ مذہبی
شاعری ہند چھ اتحد دورس مژر تھے کم کاسپ سراغ میلان۔ مثلًا میر عبد اللہ بیہقی سند عقاائد منظوم
تھے شرح وقا یک ترجمہ۔ دو یہ دو ہکین شاعر مژر چھ ولی اللہ موت گود بیگ نما پنڈ شاعر،
اہنڈس نعتس مژر چھنے نیا زمندی ہنڑ ہی تھے اخلاقی گلاب۔

مائاری تیمگی نفس اماڑی و آڑ خار یا رسول
سنگ نے کاٹھہ کتھ دینہ چی اُنی نم بُو اُری یا رسول
قطب الدین واعظ چھ محمود گامیس تھے ولی اللہ مئتس ہمعصر اوسمت۔ پہ چھ چرار

شرييفگ روزان وول اوسمت په چھو امه دورک ساروے کھوتے عظيم نعت گوشاعر
اوسمت تيمنعتکو ساري تقاضه پور گري متري چھو۔ اهندس نعتس مثر چھو گو ڈنچ لطيه غزنگ
رنگ لبنيه يوان۔

گل بدنس چاسپن قبا و مُرِّمل شوبي ٿيئے عبا
سر و قدس چھي مر جبا يا رسول سلام عليك
مير ثناء اللہ کر پری چھو امی دورک بیان کھونعت گوشاعر۔ ثناء اللہ صاحب چھو کر پر کو
سادا تو مثرا اسی متري تے نعت و منقبت دوشوے چھکھو چھو متري۔ مقبول شاه کزالیه و آری چھو
کا شر زبانی هند رنگ بختاور شاعر۔ مقبولن چھو نعت یسلہ چھو متري تے منقبت تے چھسن واریاہ
لپکھو متري۔ اهندن نعتن مثر چھو گو ڈنچ لطيه جذبات نگاری عستي عستي ما حويچ بيقراری تے نظر
گر شهان۔ نعتک نمؤنه چھو په:

عريفکه سردار عجمہ که راجے
شاه معراجے کر سون پاے
هيئت تے مواد که اعتبار چھو عبدالاحد ناظمس پیٹھ نعتک تريم دور شروع گر شهان یں
پير عزيز اللہ حقاني لیس تام واتان چھو۔ نعت کو بنيادی تقاضو لحاظه چھو یہ دور سبھاہ سرمایہ
دار۔ امی دوران چھو حضرت نادم، وہاب، سالم، جبید، مسکین یور خوشی پورہ، سيف الدین،
عاشق ترالک، اسماعيل نامي، قطب الدین کنٹھ پوري، درولیش عبد القادر تے حضرت حقانيں
ہوئ پاؤ گري متري۔ عبدالاحد نادم چھو کا شر ہن نعت گوشاعر مثر سارے سرس۔ یہ اوس فقط
نادم سند نعتک محجز ز رسول رحمت تے حب رسول صلی اللہ علیہ وسلم دوشوے آئے کا شرس تمنس
تیتھ پاٹھو نکھو زیا غم بر خدا یہ سند وجود چھو تیتھو حدس تام کا شر ہن پشن باسان یتھو حدس تام مکہ
تے مدینہ کبن لکن لکن باسان آسے۔ نادم تے واتنو نعتیہ ونہ دُن اکتھ کنٹھیں پیٹھ تے بپیٹھ کنٹھ
گرین فلسفيانہ نوکتہ شاعرانہ انداز مثر دل نشین۔

لکھ ملکہ آگرے علوی ملکہ بردی یے
 بانش آبا بردی تو سے
 محشرس تام ہے پوشہ سوے تردی یے
 تردی یے درود پردی تو سے
 امہ دور ک آخری نما پنڈ نعت گوشائی عربی پیر عزیز اللہ حقانی - حقانی چھ صاحب حال
 بزرگ اوس مُت - عشقگ و تاری چھ امس نش و انتہا گا ہے حلا لکھ نارون و ز نادان تہ گا ہے
 جمال چہ نہ پوشہ مرگہ پھر بکہ نادان:
 گو چہاں تازِ برو خسار رسول عربی
 روت گلو مشک ز گفتار رسول عربی
 موجودِ دور کین شاعرِ مژر چھ مرزا غلام حسن بیگ عارف، تہا انصاری مرحوم، میر
 غلام رسول نازگی، فاضل کشمیری، دینانا تھن نادم، رحمان راہی، رسول پونپر، مشعل سلطانپوری،
 ناظر کو لاگی تہ رشید نازگی نعت لکھاں۔

منقبت چھ اکھا لگ عنوان تہ اتحہ مژر تہ چھے کا شتر شاعری مالا مال۔ شامیہ بی بی پیٹھے
 چھ منقبتن دس و و تھان۔ بیب دید تہ اہلیہ رشید یا جمہ دید، غلام شاہ آزاد، فاخر، میر شناہ اللہ
 کر پری، قطب الدین میر واعظ، واعظ حیدر بابا، شناہ اللہ کر پری، عبدالاحد ناظم، عاشق
 تراہی، غلام مصطفی شاہ، سیف الدین عارض، وہاب حاجی، مسکین محی الدین شاہ، پیر عزیز
 اللہ حقانی، محمد اسماعیل نامی، قادر، درویش عبدال قادر تہ شمس الدین تہ چھ مشہور منقبت گو
 شاعری تھ مختصر مقاس مژر چھنہ لجایش زیمن سارے نے شاعرِ نہنہ نہ کلام پیچہ دینے۔ البتہ
 پہنچن عرض کر کھن چھ ضروری زیمو مژرا کش شاعرِ نہنہ کلامہ چھ غلام محمد نور محمد گلشن نعت تہ
 گبن نعت ناؤ ک مختلف جزوں مژر چھاپ کو رمت نعتن تہ منقبتن پہندی مختلف کلیات گڑھی

شاعر انہندی حالاتِ زندگی تے کلامِ کہ تبصر سان شائع ہنگی کرنے۔ تکلیفی مولی سرمایہ چھپ دیتیزی سان لگہ ہند بود ہنومنز مطابق تاکہ وقت پیچہ یتھ سوڑے سرمایہ معدوم گرہ۔ مذہبی ادبی نشری حصہ چھپمس مقابلہ سبھاہ کم۔ فقط چھٹا کھ شخص مولوی نور الدین قاری اوسمت تیغ کا شری پاٹھ کراز بر و نہہ شیطھ و ری کا شر مسلیہ کتاب لچھہ ہڑھے۔ امہ علاو چھے ام مصنفن کا شر ہار باغے سر آجی پیٹھ تفسیر سان کا شرس نظمس مثرا ترجمہ گرہ۔ کا شر مسلیہ کتابہ ہند دویم چھاپ چھ لاهور ۱۹۲۸ء مثرا شائع گوئی۔ ام مس پتھ چھٹا مولوی محمد حسن وفاتی یں بیا کھ مسلیہ کتاب لچھہ ہڑھ یوسہ امہ مسلیہ کتابہ ہند نقل چھے۔ مگر وفاتی صائب چھٹا تھ پن ناوتز وومت۔ میں نشہ چھے دوشوے مسلیہ کتابہ موجود تھ وفاتی صائب چھے پنتر کتاب قاری صائب پتھ لگ بھگ پنداہ و پر کی چھاپ کرنا ہوئہ۔ نشری ادبی بوڈ بار نمونہ چھٹا مولوی یوسف صائب مرحوم تفسیر قرآن یس ازکل باز رس مثرا میلان چھٹا۔ دپان مولوی غلام محمد حنفی سوپرینت اوس ۱۹۲۷ء بر و نہہ قرآن شریفس کا شری پاٹھ تفسیر کو رمت تھ پتھ اوس نظر گذر دنہ بآپتھ مولوی محمد یوسف صائب مرحوم نشہ سوزمی۔ سہ تفسیر کتھ چھ تھ کوت گووپہ چھنہ معلوم سپداں۔ ترجمہ رنگو تھ چھٹا کش فارسی تھ عربی ادب کا شری پاٹھ ترجمہ آمیت کرنے۔ مرا غلام حسن بیگ صائب چھٹا چھل اسرار ک کا شر ترجمہ کو رمت یس سبھاہ معیاری چھٹا۔ امہ علاو چھٹا قصیدہ خمریہ، بریت احریتہ قصیدہ بانت سعاد ک کا شری ترجمہ تھ کرنے آمیت۔ یہم وہ کیم باز پچھنچ میلان۔ نشری ادبی مثرا چھٹا کلٹشمیں الدین احمد سند ترجمہ سیرۃ النبی اکھ جان کو شش۔

نعمہ صاُب ..... شاعرانہ فن

نعمہ صاُب چھ کاشر زبائی ہند اک نما پنڈ صوفی شاعر۔ نعمہ صاُب (۱۸۸۰ء۔ ۱۸۱۰ء) اوس زماں دار محلے سرینگر روزان۔ تئی اوس اکس قالباف والنس پٹھ کام کر ان۔ دپان اتحو قالباف کارخانس پٹھ اوس گشیر ہند بیان کھ مشہور شاعر شمس فقیرتہ کام کر ان۔ نعمہ صاُنڈ شعر تجربہ چھ صوفیانہ رموزن تے اسرارن ہند ریسیل لسانی اظہار۔ نعمہ صاُنڈ شاعری چھنے تی روایتگ حصہ یوسپہ گنو ہمہ صدی مژہ کاشر شاعری ہند غالب رحجان بر فہمہ کن انان چھنے تے یوسپہ کاشر شاعری ہندس تو ار تھس مژہ صوفی شاعری ہند ناوے ویز چھنے۔ یتھ پاٹھی چھ نعمہ صاُب، شمس فقیر، سوچھ کزال، وہاب کھارتہ رحمان ڈار بیتھ شاعری ہند قبیلک شاعر۔ نعمہ صاُب چھ تمو کیڑہ و شاعر و مژہ یہند کلامہ عوامن پننس و وندس مژہ رزہر تھوڑھو۔ حالانکہ نعمہ صاُب چھنے کا نہہ تھے پر گوش اعیا یہ زیس نیش گڑھنے اسہ محمود گامی ہندی پاٹھی صنفی تجربن ہند گتجارتہ نظر۔ تہند کلامہ چھ زیاد پہن و وزن تے بعضے غزل رنگس مژہ۔ نعمہ صاُب چھ پنین و وزن مژہ جذباتی کفیت مددیہ تے سازتہ ستر و ونلاوان۔ یتھ پاٹھی چھ چھ پر وزن مژہ جذباتی شد تھے کفیت و ونلاونگ و سپلہ ساز تھے۔ تکیا زی وزن مژہ چھ سازے معنے بنان تے معنے ساز۔ وہ گوویہ سازت و و پداونکی یو دوے کیٹھے ول شاعر و رتاوان چھ مگر زبائی و لوعلا و چھ نعمہ صاُب یہ سازت پیٹھ تھے کیڑہ و طریقو پاؤ کر ان۔ مشلا سہ چھ بیشتر پاٹھی پنین و وزن مژہ لکھ آہنگ تے لکھ لیہ ہند و رتاو کر تھ پہنڑ لے میٹھ تھے مژہ چھ بناوان۔ لکھ لیہ تے آہنگس چھنے بر فہمہ تمہ مخصوص تہند تھ منظوری آسان تے تھ چھ تھمہ تہند پکلو لو کھا تھو پٹھی قبول کر ان۔ نعمہ صاُب تھ چھ امہ نشہ باخبر تھ لکھ آہنگن ہند و رتاو کر تھ تھمی تھ پن کلامہ عوامہ با پتھ قابل قبول

بنو و مُت - تِسْنِدِ مقبول عام سپد گُک چھُ شاید په اهتم وجہ تئی چھُ پنین وزن مژر تیتھ ساڑت
و و پدو و مُت یُس لوكن ہندس مرازس و په دُن تے پڑی په دُن تے اوں تے میتھ ستر لوكن پانیار
ہیو تے باسان اوں - مثلن

نور و نور و صحیح کہ ظہورو	کرے گوئر گوئرو پھو لہم نزو پاری
چپنے بروٹھ دیوانہ گو و منصورو	پرنے لوگ سُہ اللہ ہو
شور گو و دارس لو دکھ منصورو	کرے گوئر گوئرو پھو لہم نزو پاری

نعمہ صابس نیش چھُ ساز ورتاونگ بیا کھاہم و سپلے خوبصورت تے دلکش وونج مصرعن
ہند ورتاوا - وتنخے کس لیہ آہنگس مژر سمرہ ارتتے روآنی ووتلاونہ با پتھ چھُ موزون تے مناسب
وونج مصرعن ہند ورتاوا - نعمہ صاب چھُ امہ نشه باخبر، تِسْنِدِ کیتھہ وونج مصرعہ چھ دلستھھ
ٹھہنے ڈنے - صرف چھ بیم لیہ آہنگس خوبصورت بناؤان بلکہ چھ کنه گنه بیم مصرعہ مفہوم تے
توثر ووتلاوس مژرتے لا بؤدی رول ادا کران - نعمہ صابنہ شاعری ہند مرکز چھ لول یتھ مژر
محبوب ماورائی چھ - توے چھ ونان:

ما په چانہ روؤم راتھ تے دوہ

هو هو جہ کرے یو یورک وولو

نعمہ صابس چھنے پنڈ شاعر انفرادیت - موں ز تِسْنِدِ دس ورتاونہ آمتی فرہاد، مجنوں،
و بس، گل گلزار، شیخ صنعاں، ریند، موے، سپر بون، پیر، یار، مونحتہ ہار، پشمہ، خال، کا گل
تے یتھوی ہوی پیشتر عربی عجمی تے مقامی آگرنا ہندی لفظتے علامہ چھنے کلہم صوفی شاعر ان ہند
خاصہ - مثلاً یتھوی انداز بیان ہیکیہ چھر ان نعمہ صاب نے اس تھ:

دل چھنے معصوم شر للہ ناؤن

چھنے نو بوزان ہو تے ہو

روخِ مژلسِ مژ کھونِ لله ناؤں
چھے نو بوزان ہو تے ہو

یا

رسہ رے دل مئے نیو نم اسہ ونی مار متی یے
حسبہ ہوشے بال مُشنس گا جنس ستر ستر یے

نعمہ صاب چھڑتھ پاٹھو سنجید موضوعن ہند شاعر تھا عربی مژ چھنے نظر و مزاح
کا نہہ جائے۔ مگر اکس کامیاب شاعر سند بحر چھڑ پہ آسان زندگی سند شعر تحریج چھنے صرف
پڑتھ دو رکبین بلکہ پنہ دو رکبین تقاضن ہند تھے حوالہ تھا وان۔ اتحہ مژ چھڑ سہ انسانی تحریج
آسان یس انسانی تضادن تھے پیچیدگیں پہنڈی کم کم رنگ کم یا زیاد پاٹھو و چھان چھڑ، شیخ
العالیہ سند کلامہ چھڑ اچڑ مثال۔ شاعر چھڑ حساس سماجی فرد تھے سہ رو زنہ پنیس سما جس
گن تھر پھر تھر بلکہ پہ کیفیت حاسہ ڈیناں ڈرڈان چھڑ سہ چھڑ گنہ نتھے گنہ پاٹھو تپنڈس کلامس
مژ جائے رٹان۔

اُز کر درویش پُرن تمن مژ کیٹھہ چھر ہرن
چھ پڑاں بن مند چھاون کران بز گار دیکھو

بہر حال نعمہ صاب چھڑ کاشر زبان ہند اکھ میوٹھ تھے مو در شاعر۔ تیشہ شاعری چھنے
چھرا شارتہ لحاظہ اہم بلکہ چھڑ سند کلامہ پنہ زمانگ واریاہ کیٹھہ ثقافتی رنگ ہتھ۔ اتحہ مژ
چھڑ رنگہ تمن محاورن، ڈپی تبن تھے گندھی متن ہند ورتا ویم سانہ لکھ میرا اٹھن بن انگ
چھڑ۔

آدم، حوا تھے ابلپس

خلاصہ:

آدم، حوا تھے ابلپس ڈراما چھ علی محمد لون صابر اکھ نمائیند ڈراما۔ یہ ڈراما گو و سیٹھ تھے تھے آدم، حوا تھے ابلپس عنوان ستحت آور یہ یوتھے ٹیلی و جنہے پڑھہ تھے پیش کرنے۔ یہ ڈراما چھ پنہ نہ تو عیشہ ہند شاید گو ڈنیگ ڈرامائیں موضوع تھے ہیشہ کنے جدید چھ۔ علی محمد لون لیو کھ یہ ڈراما تمدن دوہن بیلیہ جدید یتگ رجحان بر صغیر کس ادب مژس سارے کھوتے بودتے غالب رجحان اوس۔ یہ چھ ڈرامہ مژس مژس ڈراما۔

آدم، حوا تھے ابلپس ڈرامہ مژس چھ صرف ترے کردار۔ ز مرد تھے اکھ زنانہ۔ زنانہ چھ مس سحاب ناو بیلیہ زن اکس مرد س چھ مسٹر جمال ناو تھے بیا کھ چھ تھے ڈرامہ ک پزو ڈوسر بیمہ کہ ریہر سل ستر ڈرامہ ک عمل شروع گرہان چھ۔ جمال س چھ آدم سند تھے سحاب س چھ حوا ہند روں کرں۔ مگر روں کران کران چھ تمدن ڈایلاگ مشتھ گرہان۔ روں مشتھ گرہان تھے مژزی مژزی پنی ناو جمال تھے سحاب تھے مشتھ گرہان۔

ڈرامہ کی یم دوشوے مرکزی کردار یم سیٹھس پڑھ اکہ خاص ڈرامیج ادا کاری کرنے یوان چھ، مگر یہاں چھنے تھے کرں بیمہ خاطر تم سیٹھس پڑھ آئتی چھ۔ یمن چھ پن پان باندی والنس مژبیٹر بن مژر گرفتار بسان۔ یم چھنے تم حرکت کرنے یہاں یا تم مکالمہ وغیرہ یہاں یم ہدایت کارن ہیچھنا وی امتی چھ۔ یم چھنے آدم تھے حوا ہند کی کردار پیش کرں یہاں بلکہ پن کردار۔ مژزی مژزی چھکھ یاد پو ان زاؤ کمہ خاطر چھ سیٹھس پڑھ مگر اکھ ز جملہ بو لخچ چھ تم بیمہ پن بن خیالن مژر را وان۔ یم چھ سیٹھس پڑھ پزو ڈوسرتاں بدرو دوان۔ نہ چھ تماشہ و چھن

والبین ہند پرواے کران تے نہ پنہ نوکری ہند۔ امہ ڈرامہک مرکزی خیال چھ پے زیم ساری انسان چھ ادا کارتے پے دنیا چھ اکھتے سیٹھ۔ اسکے یہ یڑھان چھ تے چھنے کرنے خاطر آزاد۔ اسی مصلحت نتے مجبورین، عقیدن، رسمن تے رواجن ہنزن بیڈن مژن ہند۔ امہ ڈرامہک کردار چھ ازی کہ دنیا کہ اضطراب پڑی گمتے مگر تمن چھ پے شعور آمُت ز اسے کباہ چھ گومت۔ تہندی ساری سہارے چھ ختم گمتے تے ساری ڈکھو نپر تھڑکے گتے۔ یتھے کنٹ چھ یم کردار بلکل فطري، ماحول صحی تے اصلس نکھے۔ مکالمہ سیٹھے جان تے فنی خامیونش واریہس حدستاں صاف۔ زبان حسب حال تے کردار مناسب۔ امہ لحاظ چھ پے موجود زمانے کہ کاشرِ ادب اکھ بہترین نمونے تے کاشرس ڈرامہس مژن تھلبکن لا یق۔

آدم، حواتے ابلیس چھ زندگی ہند سہ ڈرامیں انسان پنہ یڑھا یہ ہند ہوٹ چیر تھ سیٹھس پڑھ گندان چھ۔ سحاب تے جمال چھنے محض ز مخصوص فرد بلکہ چھ اکس بڈس تو نظرس مژن کلہم انسانی صور تھائی تھسیم۔ یم کردار چھ نہ رومانی تے نہ ٹریچک بلکہ چھ یم پنہ تباہی ہند تماشہ پانہ ڈچھان۔ پنی پڑھ تھڑھانڈنے خاطر بغاوت کرنے باوجود چھ یم زندگی ہنزن ٹھوس ٹھقہن بر ڈھہ کنہ سپن ہارن مقدر زانا نتے اتحہ تسلیم کران۔ ڈرامہک اخ رس پڑھ چھ پڑوڈ وسر یہند ڈراماتی ختم کران۔ تھی سیز او ٹکھے ہند اکی اشارہ ستی لاشن ہندی پاٹھو پیہند پتھرس لاینہ سُن چھ پے کتھ شدید بناوان ز انسان چھنے پنس مرس پڑھ تے کانہہ اختیار تے زندگی ہنز چھنے کتھے۔

آدم، حواتے ابلیس ڈراما چھ اوک منظری تے اوک انگو یتھ نے سیٹھس پڑھ پیش کرنس مژن کھیں تے دشوآری چھنے۔ ڈراما نگارن چھ اکھ پچڑتے نوزک موضوع تھے کنٹ ورو مُت ز امکو مکالمہ چھ معنے خیز آسنے باوجود پڑھو مس سو تھرس پڑھ حسب حال تے فطري باسان۔ موضوع وکھر آسنے سببے چھنے اتحہ مژن کردار نگاری ہنز گنجائش۔

بُؤْنُز

خلاصہ:

بُؤْنُز، چھے کشپر ہنزرا کھ قدیم گلڑا تھا۔ سائین سرکن پیٹھ تھے با غن مژر چھے ازتہ ساسہ واد بُؤْنہ موجود۔ بُؤْنُز چھے کشپر مژر گلبن ہنزرا بادشاہ تھے سون قومی اثاثہ۔ بُؤْنُز تھے شہجار چھ کا شرہ نش لازمِ ملزم۔ کرمل طارنے چھ لیکھان ز دلہ ہندوں نہ شہنشاہن ہندوں نہ شان و شوکت کلبن یادگارن مژر چھے بُؤْنُز آدم اتھو بیہرہ و مولہ لو عمارڑو کھوتے زیاد پوشہ ون تھے کلامہ ستر چھ اتھ گمانس ڈکھ لگان ز بُؤْنُز چھے موغلو کشپر تام و اتنا وہر۔ اگر اتھ مژر کا نہہ پزر چھ تیله چھے بُؤْنُز ایران صغیر، مژر و اتھ پیٹھ پیٹھ پیٹھ۔ اتھ پاٹھو نوش چھے پتو لا کن خانہ دار تھے بنان۔ فارسی پاٹھو چھ بونہ ونان ”چنار“ یا ”چھ نار“ یعنے ”کیا ناراہ!“ پہ ناو چھ اتھ پنہ پنہ چھ بر کڑ پیو موت۔ بونہ پن چھ ہرد ہرنے بر و نہہ وزلان تھے دو ری چھ باسان بونہ نارلو گمٹ۔

بونہ ہند پیٹھ بندیا دچھے ترہن چیز ن پیٹھ۔ اکھ امیک بو ڈتھ تھو د گو ڈتھ تھ پیٹھ لنگن تھے لجن ہند اکھچھ، بتن چھترہن برابر گئے۔ دویم امیک پن یس سپر آسیں یاخوشک، کافی خوشون چھ باسان۔ امچھ پاٹھو تو نتھ پھے اتھ چھن پاٹھن او لجن ستر رلان تھے اتھ چھے اتھس ستر تشیہہ دینے آہڑ۔ بونہ ہند تریم گون چھ امیک بیون مزا۔ اتھ چھنے ہرد نہ واؤ زردی پھیران بلکہ وشن۔ ہر دس مژر چھ بونہ پن ہر تھ پوان تھے با غن، مرغزارن، کھھن تھے گا سچرا ان مژر چھلکر نہ یوان۔ بیو دوے سپر پن چھ پوت ہیو نرم، ہو کھو و تھر چھ با دا می

تے باقر خانہ ہوئی ترکش۔ یہم باداً مگر اتحہ چھ کریہنہ میڑ پٹھ اکھ خوش یوں چھٹ ہمش تراواں۔

کاشیری کاری گر، ہچہ والی، رفلر، قالباف، نقش گپر، سونر، روشن گرتے کاغذ گری چھ پتین کارن مژر بونہ ؤھرس لول بران۔ پاٹھ ھتوٹھ یتھ چھ پہ شاید ”پختن“، ہمزر علامت یتھ تے تھند ہن جذباتن مژر سئٹھ گومت۔ بونہ پٹھ چھ شہر مژر واریہن جائیں ہندی ناو۔ بونہ باغ، بٹھے یوں، ناود یوں، نو فلہ بونہ ہفت چنار، چار چنار وغایر۔ ”بونہ گوڈ ہیو“، ”بونہ مہل تارُن“، ”بونہ شہجاء“، چھ ہاوان کاشیر زبان پٹھ بونہ ہند اثر۔

بونہ ہندی لنگ لنج چھے پانہ والی پیڑتے ووں یتھ اکھ پھٹر بناوان تے سپز ؤھرن ہند اکھ جلوس چھ لجن اکھ زمر دی غلاف بخشان۔ یتھ پاٹھ چھے یوں تاپہ ٹنجہ تے رڈ شر انہن مژر مسافرن بناویں مژر بکار یوان۔ کھوکھ بونہ گوڈ چھ بعضے رد رآ ڙن مژر چھپن جائے تے بد س تھاوان۔ گوڈن ہند دیل چھ پھو ہرتے میڑ رنگے آسان۔ اما پوز پہنچنے وپر یا پھر یستہ پنکو پاٹھ جمع گڑھان تے ہچہ آندی اکھ موٹ ڦام بناوان۔

وند مولکتھ چھ یتھ نہ بونہ پھر پھیران۔ امکو شوٹھ بامن (Winter Buds) چھ کاڈ کڈان تے تمدن پٹھ غلافہ چھے چار ستر ڑھبینہ گڑھتھ وسک پو ان۔ اد چھنہ سوٹھ کہ حسپنکہ واش کڈنک پی لگان۔ بیوں گھڑ غلافہ چھے کاشیر ٹیکوزی (Tea-Cosy) ہشہ تے یمن پٹھ چھے ماٹر رنگے جتھ (Fur) پر ٻلان آسان۔ بونہ ہندی پوش چھ سبھاہ لوء کٹ تے ساد۔ پیتھ لوء کٹ زیعام کاشر ہن پھنہ بونہ پھلیہ ہند احساس سے گڑھان۔ ہتھے بدری یکو پوش چھ یکو طے اگے ریونڈ بناوان۔

یوں چھنہ کنه پھٹمڑ۔ باقی زوڈا ڙن ہندی پاٹھ چھے اتحہ لنگ لشہ۔ بونہ ہون گلین ہندی نیال (Fossils) چھ امر یکہس مژر قرپن شپتھ لچھوری تے یور پس مژر تر ہے

کروئری پاؤ۔ بوئے پہندو نکھ آشناو چھ ہند چینی پٹھ شمائی امریکہ میں تام مژہ مژہ
چھکر تھے۔ یعنی ہند تعداد چھ دا۔ پاٹھ چھ امریکہ کس جنوبی علاقے تام محدودی ملتے۔

باقی پاٹھ چھ یہم: (۱) بُن (Platanus Drientalis) یو سے عام طور ہتھ فٹے تھے
تے ۳۳ فٹے پیٹھ میں تام واتان چھے۔ امہ کب گرن چھ دوپہ پٹھ شبن تام پھر ہری رہنگی آسان

(۲) امریکی سائیکا مور (White Wood) یا وہایٹ وڈ (Sycamore) نباتاتی نام (Platanus Occidentalis)
آسان مگر بوئے کھوتے بیگ۔ امکو نرم رہنگی چھ لجن پٹھ اکہ اکہ نیران (۳) لندن پلین

Platanus Accerifolir ٹھ (Londen) Plane) چھے۔ چھے

بوئے تے سائیکا مور پچ دوغلہ (رلہ) ذات۔ سائیکا مور کھوتے ذھوٹ تے موٹ۔ رہنگی
چھس جورہن مژہ جر تھ آسان۔ (۴) کیلی فورنیا سائیکا مور یتھ Platanus

Racemosa وناں چھ تے یس شپتھ فٹے تھو دچھ آسان۔ اتھ چھ دوپہ پٹھ ستن تام
رہنگی اکس گرس مژہ آسان۔ (۵) ہند چینی مژہ کھسن دوں Platanus Kerii چھ

با قیونا و نشہ زیادے بیوں۔ امکو ڈھر چھنے اتھے چالہ آسان بلکہ ٹھولہ شکلہ۔

Prepared by: Dr Sakhi Shah Irfan

Assistant Professor GCU

Set No: 70